

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti

Odsjek za pedagogiju

Integrirani diplomski rad

EDUKACIJSKI PROGRAMI U BAŠTINSKIM INSTITUCIJAMA

Martina Klarić

Mentorica: dr. sc. Željka Miklošević

dr. sc. Štefka Batinić

ZAGREB, 2018.

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Knjižnice, arhivi i muzeji kao edukacijske ustanove	5
2.1. Pojam obrazovanja i obrazovne institucije	5
2.2. Obrazovna uloga knjižnica	6
2.3. Obrazovna uloga arhiva.....	10
2.4. Obrazovna uloga muzeja	11
3. Vrste obrazovanja i učenja	16
3.1 Formalno učenje	16
3.2 Neformalno učenje	18
3.3 Informalno učenje	19
4. Vrste posjetitelja	21
4.1 Odrasli	21
4.2. Djeca i mladi	23
4.3 Obitelji.....	24
5. Teorije učenja	26
5.1 Konstruktivistički pristup učenju	27
5.2 Pedagogija pragmatizma Johna Deweyja	29
5.3 Sociokulturna teorija kognitivnog razvoja Lava Vigotskog.....	31
6. Edukacijski programi u baštinskim institucijama u Hrvatskoj- istraživanje	33
6.1 Svrha i ciljevi istraživanja	33
6.2 Uzorak i metode istraživanja.....	34
6.3 Hipoteze	35
6.4 Rezultati	36
6.5 Analiza rezultata i rasprava	47
7. Zaključak	53
8. Literatura.....	54

Edukacijski programi u baštinskim institucijama

Sažetak

Ovaj rad bavio se edukacijskom ulogom baštinskih institucija. Arhivi, knjižnice i muzeji su institucije koje provode programe cjeloživotnog obrazovanja, stoga su se nastojali istražili edukacijski programi koji se organiziraju i provode u tim institucijama. Cilj ovog rada bio je saznati koliko su, u baštinskim ustanovama, u pedagoškim programima i svijesti pedagoških djelatnika prisutne aktivnosti koje se mogu okarakterizirati kao formalno, neformalno i informalno učenje te je u tu svrhu provedeno istraživanje. Kao istraživačka metoda korišten je mrežni anketni upitnik, poslan na mrežne adrese 36 baštinskih institucija - dvanaest knjižnica, dvanaest muzeja i dvanaest arhiva koji se nalaze u Hrvatskoj. Anketa se sastojala od ukupno 29 pitanja podijeljenih u četiri dijela, te ju je ispunilo 23 institucije. Rezultati istraživanja pokazali su kako velik broj baštinskih institucija u Hrvatskoj provodi neku vrstu edukacijskih programa za svoje korisnike, surađuje sa školama i ustanovama formalnog obrazovanja i programe usklađuju sa kurikulumima, temama i planovima pojedinih školskih satova. Istraživanje je pokazalo postojanje svijesti o važnosti obrazovanja iz područja pedagogije te su u većini slučajeva organizatori i voditelji edukacijskih programa u baštinskim institucijama pedagoški kompetentne osobe. Iako većina ispitanika nije bilo svjesno podjele edukacijskih programa na formalne, neformalne i informalne, svi ti oblici programa su se svejedno vrlo često provodili u institucijama.

ključne riječi: *baštinske institucije, formalno obrazovanje, neformalno obrazovanje, informalno obrazovanje, pedagoške kompetencije*

1. Uvod

Baštinske institucije, poput knjižnica, arhiva i muzeja, mjesta su koja služe javnoj svrsi, otvorena su i pristupačna svima. Suvremene baštinske institucije u svrhu svoga postojanja odgovaraju na potrebe društva i pojedinaca za znanjem, zabavom i socijalizacijom. One su mjesta upotpunjavanja slobodnog vremena, na edukativan i efektivan način. Jedan od najboljih primjera toga su edukacijski programi, koji podržavaju cjeloživotno učenje, društveni i kulturni život pojedinaca, rad ostalih institucija, dobru integraciju i razvitak društva u cjelini.

Tema ovog diplomskog rada je trenutno stanje edukacijskih programa u baštinskim institucijama u Hrvatskoj. U okviru ovog rada provelo se istraživanje o pedagoškim programima za korisnike, koji se mogu okarakterizirati kao formalno, neformalno i informalno učenje.

U prvom dijelu rada, definirat će se obrazovna uloga knjižnica, arhiva i muzeja, posebno za svaku vrstu institucije te važnost te uloge. U idućoj cjelini govorit će se o vrstama učenja ili obrazovanja. Vrste učenja će se definirati i podijeliti na formalno, neformalno i informalno učenje te će se istaknuti primjeri gdje ih nalazimo u baštinskim institucijama. Nakon toga, u radu će se govoriti o vrstama posjetitelja baštinskih institucija i njihovim razlikama i specifičnostima. Posljednji dio teorijskog dijela rada posvetit će se predstavljanju tri teorije učenja: konstruktivistički pristup učenju, pedagogija pragmatizma Johna Deweyja te sociokulturna teorija kognitivnog razvoja Lava Vigotskog.

U istraživačkom dijelu diplomskog rada, navest će se cilj i svrha, uzorak i metode istraživanja, a postaviti će se i hipoteze. Nakon toga, predstaviti će se rezultati, koji će se zatim analizirati i raspraviti. Potrebno je napomenuti da ovo istraživanje ne može biti mjerodavno za generalizacije bilo kakve vrste zbog premalog broja ispitanih institucija. Ipak, dobiveni rezultati i metodologija zasigurno mogu poslužiti kao polazište za slična buduća istraživanja.

2. Knjižnice, arhivi i muzeji kao edukacijske ustanove

2.1. Pojam obrazovanja i obrazovne institucije

Kako bismo imali jasniju sliku na koji način arhivi, knjižnice i muzeji djeluju kao obrazovne ustanove, važno je što bolje razumjeti pojam obrazovanja. Postoji velik broj različitih definicija ovog pojma. Prema Mijatoviću "obrazovanje ima višestruko značenje i to kao institucija, proces, sadržaj i rezultat organiziranog i/ili slučajnog učenja radi razvoja različitih kognitivnih sposobnosti kao i stjecanja raznovrsnih znanja, umijeća i navika. Temeljno značenje obrazovanja je organizirano i sustavno razvijanje kognitivnih sposobnosti i učenje pojedinca. Obrazovanje je različit, ali paralelan proces odgoju, pri čemu obrazovanje znatno više ostvaruje i temeljne pretpostavke za odgojna postignuća. Obično se naglašava da nema obrazovanja koje nema i odgojne učinke".¹

Bouillet i Uzelac definiraju obrazovanje kao „proces organiziranog učenja spoznajnih (kognitivnih) i psihomotornih osobina ličnosti, odnosno organizirano kognitivno i psihomotorno učenje; odgoj, shvaćen u užem smislu riječi, jest organizirano (namjerno) učenje (stjecanje ili mijenjanje) motiva.“²

Lukaš i Mušanović³ kažu kako "u širem smislu, obrazovanje se odnosi na one procese koji čovjeka čine razumnim ili određena čovjeka kao homo sapiens – čovjek kao razumno biće, čovjek kao reflektivno biće, biće koje je sposobno spoznati i svjesno djelovati. U užem značenju, obrazovanje je društveno-individualni interaktivni proces razvoja sposobnosti učenja, stavova i vrijednosti te stjecanja znanja, vještina i navika potrebnih za ljudski život – autonomno (odgovorno) djelovanje u ljudskoj zajednici". Iz ove tri definicije možemo vidjeti kako su odgoj i obrazovanje organizirani društveni procesi koji su međusobno usko povezani, ali nisu istovjetni. Obrazovanje je važan proces koji omogućava pojedincu socijalizaciju i uključivanje u društvo i zajednicu, kao njen aktivan član. Knjižnice kao organizacije u službi javnosti i različitih društvenih skupina, kroz svoju obrazovnu ulogu osiguravaju napredak i razvoj zajednice i pojedinaca.

Prema Pedler i sur.⁴ instituciju koja ima obrazovnu ulogu možemo definirati kao onu koja olakšava učenje svojih članova i kontinuirano se mijenja. U ovoj definiciji autori iznose kako se takve organizacije bave individualnim učenjem pojedinaca, ali naglašavaju da putem

---

¹ Mijatović, A. (2000). Lekikon temeljnih pedagoških pojmova. Zagreb: Edip. str. 204

² Bouillet, D., Uzelac, S. (2007). Osnove socijalne pedagogije. Zagreb: Školska knjiga

³ Lukaš, M., Mušanović, M. (2011). Osnove pedagogije. Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo. str 43

⁴Rowley, J. (1997). The library as a learning organization. Library Management. 18 (2)

individualnog učenja dolazi do učenja cijele organizacije. Autori iznose koncept prema kojem je obrazovna institucija u stalnom procesu transformacije kako bi bila ukorak sa zahtjevima i potrebama svojih korisnika. To je ona organizacija koja stvara klimu koja potiče učenje i razvoj potencijala svih svojih članova, koji uključuju korisnike tih institucija, ali i njihove zaposlenike. Kako bi se osigurala najbolja moguća usluga zajednici, bitno je održavati visoki standard izobrazbe i motiviranosti osoblja. Kao obrazovne ustanove knjižnice se nalaze u posebno izazovnom položaju jer moraju odgovarati na zahtjeve dviju različitih strana; interesima javnosti s jedne i tržišnoj ekonomiji s druge.

S druge strane Senge prema Jarvisu⁵ zaključuje kako „obrazovna organizacija uči samo kroz pojedince koji uče, ali individualno učenje ne garantira organizacijsko učenje“. Za Senge obrazovna organizacija je mjesto gdje pojedinci „kontinuirano otkrivaju kako stvoriti vlastitu realnost“- drugim riječima, to je mjesto otkrivanja, rasta i razvoja koje omogućava kreativna i dinamična rješenja, ohrabruje ne samo dijeljenje ideja, već i zajednički dijalog. Senge smatra kako usprkos učenju organizacije kroz učenje pojedinca, jedino uprava organizacije ima dovoljan autoritet i stručnost u rukovođenju za implementaciju i uspješno provođenje promjena koje smatra potrebnim.

2.2. Obrazovna uloga knjižnica

Knjižnice su mjesta koja omogućavaju kulturni razvitak, cjeloživotno učenje i neovisno odlučivanje pojedinaca i društvenih skupina. To je vidljivo iz njihovih funkcija i zadaća, koje su sadržane u definiciji IFLA-inih smjernica za narodne knjižnice, a prema kojima se narodna knjižnica određuje kao „organizacija koju osniva, podržava i financira određena zajednica putem lokalne, regionalne ili nacionalne vlasti ili putem nekog drugog oblika organizacije. Ona osigurava pristup znanju, informacijama i djelima mašte pomoću niza izvora i službi, a na raspolaganju je svim članovima zajednice bez obzira na njihovu rasu, nacionalnost, dob, spol, religiju, jezik, invaliditet, ekonomski i radni status te obrazovanje.“⁶

Knjižnice svojim uslugama i službama obrazuju svoje korisnike te pružaju potporu drugim obrazovnim institucijama.

---

⁵ Jarvis, R. (2004). *Adult education and lifelong learning theory and practice*. London: Routledge Falmer, str. 33

⁶ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin. 2. hrvatsko izd. (prema 2. izmijenjenom izd. izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. str 15.

Iako je pružanje informacija oduvijek jedna od ključnih uloga knjižnice, potrebno je posebno istaknuti važnost i naglasak na obrazovnoj i kulturnoj ulozi knjižnica. Knjižnice surađuju sa školama i ostalim obrazovnim ustanovama svih dobnih skupina, podržavaju pismenost i razvoj osnovnih životnih vještina i osiguravaju prostor za učenje, tako podupirući cjeloživotno obrazovanje. Što se tiče slobodnog vremena, knjižnice pružaju informacije vezane uz hobije, lokalna poduzeća, udruge i interesne skupine te potiču kulturni i umjetnički razvoj svih dobnih skupina. Također važan oblik pružanja usluga je obrazovanje korisnika u smislu pružanja pomoći u korištenju informacijske i komunikacijske tehnologije, razvijanja programa za obrazovanje, ali i organiziranja skupnih posjeta i obilaska knjižnice.⁷

Glavne su djelatnosti narodne knjižnice pružanje usluga i osiguravanje građe na različitim medijima kako bi se zadovoljile obrazovne, informacijske i kulturne potrebe pojedinaca i skupina, što uključuje provođenje slobodnog vremena, kao i izgradnju demokratskog društva te potrebe za osobnim razvojem. Narodne knjižnice otvorene su prema svim slojevima društva, svim dobnim skupinama i pružaju svoje usluge bez diskriminacije i ograničenja prema bilo kojoj skupini građana. Kada se govori o obrazovanju odraslih u narodnim knjižnicama najčešće se misli na cjeloživotno učenje.

„Cjeloživotno učenje je koncept koji promovira postupnu preobrazbu u učeću zajednicu zadovoljnih pojedinaca, a time i kompetitivne organizacije i društva utemeljenog na neprestanom stvaranju, obnavljanju i primjeni novih znanja, vještina i stavova (vrednota)“.⁸

IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice⁹ kao svoje temeljne zadaće vezane uz obavješćivanje, opismenjavanje, obrazovanje i kulturu navodi:

- „stvaranje i jačanje čitateljskih navika kod djece od rane dobi;
- podupiranje osobnog obrazovanja za koje se odlučuje pojedinac, kao i formalnog obrazovanja na svim razinama;
- stvaranje mogućnosti za osobni kreativni razvitak;
- poticanje mašte i kreativnosti djece i mladih ljudi;

---

⁷ IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice. // IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin. 2. hrvatsko izd., (prema 2. izmijenjenom izd. Izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.

⁸ ASSO (2014). Cjeloživotno učenje i obrazovanje odraslih. str 12.

⁹ IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice. // IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin. 2. hrvatsko izd., (prema 2. izmijenjenom izd. Izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. str. 106.

- promicanje svijesti o kulturnom naslijeđu, uvažavanju umjetnosti, znanstvenih postignuća i inovacija;
- osiguranje pristupa kulturnim izvedbama svih izvedbenih umjetnosti;
- gajenje dijaloga među kulturama i zastupanje kulturnih različitosti;
- podupiranje usmene predaje;
- osiguranje pristupa građana svim vrstama obavijesti o svojoj zajednici;
- pružanje primjerenih informacijskih usluga lokalnim poduzećima, udrugama i interesnim skupinama;
- olakšavanje razvitka informacijskih vještina i računalne pismenosti;
- podupiranje i sudjelovanje u programima razvijanja pismenosti namijenjenima svim dobnim skupinama i iniciranje takvih programa, kad je potrebno.“

Kako bi osigurali pružanje usluga svim dobnim skupinama i zbog specifičnih korisničkih potreba određenih skupina, IFLA je izdala Smjernice za knjižnične usluge za bebe i djecu rane dobi, kao i Smjernice za knjižnične usluge za mladež. Prema smjernicama, knjižnice bi trebale podučavati djecu i roditelje kako da najbolje iskoriste njene usluge, osiguravati djeci širok izbor građe i aktivnosti kako bi kod njih probudili želju za čitanjem i stjecanjem znanja. Također, knjižnice bi trebale ohrabrivati djecu da počnu koristiti njene usluge od malih nogu jer se time povećava i vjerojatnost da će ostati korisnici knjižnice i u odrasloj dobi. Narodne bi knjižnice trebale organizirati posebne događaje za djecu, kao što je pričanje priča kako bi potaknuli razvoj govora, čitanja, pisanja i brojenja u djece; kao i aktivnosti vezane za knjižnične službe i izvore.¹⁰

Narodne knjižnice također moraju razumjeti i prilagoditi se mladima; građom odražavati njihovu kulturu i interese. „Knjižnične usluge za mladež trebale bi omogućiti prijelaz s usluga za djecu na usluge za odrasle na temelju jedinstvenih potreba mladih. Mladi ljudi trebaju i zaslužuju usluge koje zadovoljavaju njihove potrebe za obrazovanjem, informiranjem, kulturom i razonodom. Usluge bi trebale promicati pismenost, cjeloživotno učenje, informacijsku pismenost i čitanje iz užitka“. ¹¹ U tim smjernicama također je istaknuto kako su zadovoljavanju potreba i interesa mladih najvažniji suradnici narodnih knjižnica, pri razvijanju usluga za mladež, škole i školske knjižnice.

---

¹⁰ Smjernice za knjižnične usluge za bebe i djecu rane dobi (2004). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo

¹¹ Smjernice za knjižnične usluge za mladež (2009). Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo

Narodna i visokoškolska knjižnica primarno su usmjerene na obrazovanje, dok školska zastupa kako obrazovanje tako i odgoj. Prema Kovačević, Lasić-Lazić i Lovrinčević¹² školske knjižnice osposobljavaju učenike za samostalni rad i obrazuju ih za služenje svim izvorima informacija i znanja te stvaranjem uvjeta za učenje, stvaraju navike čitanja i praćenja literature, otvorene su i pristupačne djeci, stručnim suradnicima, nastavnicima i roditeljima; tako ostvarujući svoju odgojno-obrazovnu ulogu. Uz to, školske knjižnice promiču i organiziraju izvannastavne aktivnosti, razvijaju metode i tehnike samostalnog obrazovanja, udovoljavaju nastavnom planu i programu sadržajem i opsegom fonda, pružaju uvjete za suvremenu nastavu, ostvaruju korelaciju nastavnih predmeta i područja i sl.

„Odgojno-obrazovnu zadaću školska knjižnica ostvaruje dvojako: izravno (komunikacijom između korisnika i knjižničara) i neizravno (u suradnji s nastavnicima i stručnim suradnicima u pripremi i organizaciji nastavnih sadržaja, kada ona preuzima ulogu izvora znanja. Školska knjižnica podržava obrazovanje u daljnjem proširivanju znanja učenika, raznim metodama i načinima izražavanja učenika sa svrhom potpunog razvoja svakog učenika, kako bi se oni oslanjali na sebe. Pri tome su sadržaji obrazovanja sukladni individualnim potrebama i razvoju učenika (...) Svi oblici obrazovanja u školskoj knjižnici imaju za cilj osamostaliti učenike, stvaralački ih probuditi, samoobrazovati i osposobiti za samostalno procjenjivanje postignutog, uz samokritičnost. Postignućem ovih ciljeva školska knjižnica postaje mjesto stvaralaštva i dječje radosti, a kroz izgradnju multimedijjskih obrazovnih dokumenata kao proces koji obuhvaća: pripremu obrazovnih sadržaja, njihov prijenos u virtualnu učionicu, povezivanje s alatima unutar virtualnog razreda, zamjenu i dogradnju te interaktivnu pomoć za njihovo korištenje“.

Iako imaju sličnu obrazovnu misiju, visokoškolske knjižnice usmjerene su na studente te im za razliku od školskih knjižnica omogućuju pohranu završnih i diplomskih radnji, magistarskih i doktorskih radova (u tiskanom i digitalnom obliku). Visokoškolske knjižnice dijele se na sveučilišne i specijalne te su u većini slučajeva mnogo bolje opremljene građom od školskih knjižnica. Međutim, imaju manje posebnih obrazovnih programa. Glavna je zadaća visokoškolskih knjižnica priprema studenata za učinkovito i djelotvorno korištenje

---

¹² Kovačević, D., Lasić-Lazić, J., Lovrinčević, J. (2004). Školska knjižnica – korak dalje. Zagreb: Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti

izvora informacija te pomoć u razumijevanju i savladavanju procesa istraživanja i osposobljavanje za samostalno učenje.¹³

Prema IFLA-inim smjernicama za narodne knjižnice, također je važno uspostavljanje formalnih veza s različitim organizacijama poput škola, muzeja i arhiva. Oblici i tipovi suradnje sa školama uključuju zajedničko korištenje sredstava, zajedničko promicanje čitanja i pismenosti i suradnju pri planiranju programa. Zajedničko korištenje građe može se odvijati na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj ili međunarodnoj razini. Knjižnice također često nude svoje zbirke na korištenje drugim knjižnicama (drugim narodnim, školskim ili fakultetskim knjižnicama).¹⁴ Svi ti oblici podrške učenju i dostupnosti informacija koje knjižnice omogućuju, pokazuju nam kako su one podrška formalnom, neformalnom i informalnom obrazovanju.

2.3. Obrazovna uloga arhiva

Povijesno gledajući, arhive i posebne zbirke najčešće su koristili povjesničari, bibliografi, akademici i pojedini studenti povijesti i književnosti. Današnji arhivi nastoje proširiti sferu utjecaja i bazu svojih korisnika, te obuhvatiti širu akademsku zajednicu svih disciplina, kao i javnost. Od arhivista se sve više traži da izravnije sudjeluju u pedagoškim procesima i da osmišljavaju i provode inovativne i učinkovite obrazovne programe.¹⁵

Kada su u pitanju arhivi, javni programi igraju ključnu ulogu, kao posrednici između arhivskih spremišta i javnosti. Vezana uz zadaću identifikacije novih korisnika je i zadaća podizanja svijesti o tome što arhivi sadrže i što oni zapravo jesu. Arhivistima je već dulje vrijeme posebno uočljiv nedostatak znanja o arhivima. Postoji zabrinutost oko nedostatka jasno izraženog identiteta, što se najlakše može uočiti kada se arhiviste naziva anarhistima ili aktivistima. Većini ljudi su knjige, časopisi i novine jedina (ili glavna) mjerila prema kojima spoznaju svijet informacija, stoga je podizanje svijesti o arhivima putokaz u približavanju informacija o njima većem broju ljudi u zajednici. Korištenje javnih programa za prikupljanje

---

¹³ Špiranec, S. (2005.) Obrazovanje korisnika u visokoškolskim knjižnicama: novi pristupi u mrežnom okruženju: magistarski rad. Zagreb : Filozofski fakultet

¹⁴ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin. 2. hrvatsko izd. (prema 2. izmijenjenom izd. izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.

¹⁵Copenhagen, E. (2016). Educational Programs: Innovative Practices for Archives and Special Collections. ed. Kate Theimer. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, *College & Research Libraries*, 77(3)

povijesnih izvora i poticanje na njihovu upotrebu može pomoći arhivistima da arhivi postanu pravilo, a ne iznimka kada govorimo o sustavu pronalaženja informacija.¹⁶

Specifična javna, baštinska i informacijska ustanova kao što je arhiv, ima značajan obrazovni potencijal koji treba prepoznati i iskoristiti. Taj obrazovni potencijal može se promatrati kroz različite mogućnosti i načine učenja iz arhivskog gradiva, čime se obogaćuje obrazovno iskustvo onih koji uče. Obrazovni potencijal arhiva se u svijetu već prepoznaje i ostvaruje kroz razne obrazovne sadržaje i aktivnosti koje arhivi nude učenicima, studentima i učiteljima, zbog kojih usavršavaju svoju obrazovnu ponudu.¹⁷

U današnjem suvremenom društvu arhivi se sve više otvaraju javnosti, od njih se sve više traži da u se oblikovanju svojih usluga sve više usmjere na posebne zahtjeve svojih korisnika i na interese svoje sredine. Ta promjena je "proteklih desetljeća naglašen trend otvaranja prema odgoju i obrazovanju te kulturnim djelatnostima i programima u sredini u kojoj arhivi djeluju".¹⁸

Arhivi su ustanove koje podržavaju različite vrste obrazovanja te kroz korištenje arhivskog gradiva pridonose razvoju informacijske pismenosti i postaju dio nje. Informacijska pismenost s kojom su arhivi usko povezani, kao skup sposobnosti koje pojedincu omogućuju oblikovanje vlastitih informacijskih potreba i izvora te njihovo korištenje u različite svrhe predstavljaju važnu kompetenciju kojom pojedinac postaje „samostalan“ učenik u kontekstu cjeloživotnog obrazovanja. Taj aspekt informacijske pismenosti ukazuje na važnost obrazovnog potencijala arhiva u suvremenom društvu.¹⁹

2.4. Obrazovna uloga muzeja

Edukaciju ili obrazovanje možemo definirati kao "razvijanje tjelesnih, umnih i moralnih sposobnosti; odgoj, školovanje"²⁰. Muzeji su od samog početka mjesta koja inspiriraju, potiču znatiželju i ohrabruju učenje i razumijevanja svijeta koji nas okružuje. Sam nastanak muzeja

---

¹⁶Pavelin G. (2013) Planiranje komuniciranja arhiva: javni (edukacijski) programi i informacijske potrebe hrvatskoga obrazovnog sektora za edukacijom, Zadar: Magistra Iadertina 8 (1), str.113

¹⁷Stančić, H., Garić, A. (2013) Otvorenost hrvatskih arhiva prema odgojno-obrazovnom sustavu/ Četvrti kongres hrvatskih arhivista Arhivi i politika, Opatija, 22-25. listopada 2013.. *Arhivski vjesnik*, 57 (1), str. 209

¹⁸Ivanović, J. (2010) Priručnik iz arhivistike: 1.dio. Zagreb: Hrvatski državni arhiv

¹⁹Stančić, H., Garić, A. (2013) Otvorenost hrvatskih arhiva prema odgojno-obrazovnom sustavu/ Četvrti kongres hrvatskih arhivista Arhivi i politika, Opatija, 22-25. listopada 2013.. *Arhivski vjesnik*, 57 (1), str. 209

²⁰Hrvatski jezični portal, <http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search>, 09.04.2018.

je povezan s njegovom obrazovnom ulogom. Ona je naglašena i u definiciji muzeja koja se nalazi u Statutu ICOM-a, usvojenog na 21. Generalnoj konferenciji u Beču 2007. godine te glasi: "Muzej je nekomercijalna, svaka javna ustanova u službi društva i njegova razvoja, koja je otvorena javnosti, i koja u svrhu proučavanja, obrazovanja i zadovoljstva, nabavlja, čuva istražuje, komunicira s publikom i izlaže materijalna svjedočanstva o ljudima i njihovoj okolini."²¹ Svaka institucija koja je u službi razvoja pojedinaca i društva, time je i odgojno-obrazovna.

Mogli bismo reći kako je muzejska pedagogija uvijek bila prisutna u muzejima, ali se kroz povijest na nju različito gledalo. George E. Hein²² u svojoj knjizi tvrdi kako muzejska edukacija postoji od kad postoji i muzej, što potvrđuje i Hooper-Greenhill, koja smatra da su "muzeji aktivni u stvaranju znanja već (barem) šest stotina godina", od kada postoji interes za prikupljanjem kulturno-povijesno-znanstvene građe.²³ Kada muzeji postaju javni na početku 19.stoljeća, smatrani su edukacijskim ustanovama često građenim uz knjižnice, sobe za čitanje i čak i laboratorije. "Organizirani školski posjeti muzeju počeli su kad su muzeji osnovani, ali nije bilo inicijalno jasno da se tom posjetu pridavala edukacijska vrijednost."²⁴

Posjet koji je zamišljen u svrhu usvajanja novih informacija, podrazumijevao se kao da jesam po sebi edukativan. Muzej je za učenike bio mjesto nadopunjavanja znanja stečenih u školi, a za učitelje mjesto gdje dolaze po pomoć u području u kojem se ne snalaze dovoljno.

Edukacija je bila primarna funkcija muzeja, a on se kao institucija smatrao mjestom moralnog i intelektualnog razvoja svih ljudi, odnosno mjestom gdje su sve društvene klase mogle nešto naučiti u svoje slobodno vrijeme. Sve do 60-ih godina 20. stoljeća, muzejska edukacija, kao jedan oblik muzejske aktivnosti, odnosila se isključivo na rad s djecom.²⁵

Jednu od velikih promjena muzejska edukacija je doživjela u posljednjih nekoliko desetljeća, kada se razvijaju njeni komunikacijski aspekti. Muzeji svoje edukacijske mogućnosti proširuju na uključivanje različitih grupa, ne samo školskih. Prestaju biti „zatvoreni“ i usredotočeni isključivo sami na sebe te na formiranje svojih zbirki, već dolazi do izražene odgovornosti prema korisnicima. Muzejska edukacija se počinje shvaćati kao komunikacija s publikom te se kod planiranja izložbi stavlja naglasak na interpretaciji prilagođenoj

---

²¹Icom.museum, <http://icom.museum/the-organisation/icom-statutes/3-definition-of-terms/#sommairecontent>, 09.04.2018.

²²Hein, G. E. (1998) The significance of museum education/ Learning in the Museum. London: Routledge, str.3

²³Hooper-Greenhill, E.(1992) Museum and the shaping of knowledge, London: Routledge, str. 191

²⁴Hooper-Greenhill, E.(1994) Museum and gallery education, London: Leicester University Press, str. 26

²⁵Ibid, str.78

korisnicima.²⁶To možemo vidjeti i u terminologiji koju struka počinje koristiti. Prema Heinu²⁷ pojam „edukacija“ je poprimila negativne konotacije za muzejske pedagoge- počela je „označavati obavezan, formalan prijenos informacija punih činjenica“, stoga mnogi autori počinju koristiti pojam „interpretacija“. Od 90-ih godina počinju se koristiti nove tehnologije i organizirati razni događaji u muzejima kako bi se privuklo posjetitelje i stvorilo nove komunikacijske situacije. Kako bi im se znalo primjereno pristupiti, važno je razumjeti karakteristike i potrebe posjetitelja. Muzej se krajem 20.stoljeća počinje shvaćati kao mjesto cjeloživotnog učenja, mjesto obrazovanja i zabave za sve. O radu edukatora ovisi krajnje zadovoljstvo korisnika, pa se u muzeološkom diskursu i njegovoj primjeni u praksi javila potreba za različitim edukacijskim teorijama koje bi omogućili lakši odabir prigodnog pristupa različitim skupinama korisnika. Muzejska edukacija u novom ruhu stavlja naglasak na pojam učenja, odnosno stvaranja znanja kod pojedinca na kojeg utječe način prezentacije muzejskog materijala i fizički prostor te ljudi s kojima je u interakciji (muzejski djelatnici i/ili osobe s kojima je došao u muzej. „Učenje uključuje činjenice, ali i iskustva i osjećaje. Zahtjeva individualni trud, ali je i društveno iskustvo.“²⁸

Programi za školovanje i osposobljavanje muzejskih pedagoga sve su brojniji, kao i različita udruženja, publikacije i literatura koja se tiče ovog područja. Stoga možemo reći kako se muzeji „zadnjih nekoliko desetljeća postepeno transformiraju od muzejskih hramova u mjesta učenja, mjesta drugačijeg doživljaja i provođenja slobodnog vremena.“²⁹ Posjetitelji muzeja imaju neke zajedničke karakteristike na koje su utjecali različiti faktori koji su njima jedinstveni, poput kulture u kojoj pojedinac živi, obrazovanja koje stekao, interesa, motivacije, ukusa, prijašnjih iskustava itd. Više od bilo koje obrazovne institucije muzeji privlače različite grupe posjetitelja, kojima treba pristupati na različite načine poštujući njihove različite karakteristike, bilo da se radi o školskim grupama, turistima, obiteljima ili umirovljenicima.³⁰Uz to, muzej ima obavezu zainteresirati i zadržati posjetitelje u muzeju, pobrinuti se da steknu pozitivno iskustvo pri posjetu. Posjetitelji u muzeju provode svoje slobodno vrijeme, pa od njega očekuju da bude mjesto opuštanja i zabave. „Potreban preduvjet za učenje jest da ljudi budu opušteni, da im bude ugodno i da nisu zaokupljeni drugim stvarima.“³¹ Pažnju posjetitelja zaokupljaju predmeti, način na koji su oni

---

²⁶ Detling, D. (2010) Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije. // Povijest u nastavi. 8, 2/16, str.

²⁷Hein, G. E. (2006) Museum Education / A Companion to Museum Studies, Malden, str. 1

²⁸ Hooper-Greenhill, E. (1994) Museum and gallery education, London: Leicester University Press, str. 20

²⁹Detling, D. (2010) Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije. // Povijest u nastavi. 8, 2/16, str. 260

³⁰Hein, G.E.(1998) The Constructivist Museum / Learning in the Museum, Routledge, str. 15

³¹Ibid, str. 157

interpretirani, interaktivna pomagala, ali ju i potiču fizički uvjeti unutar muzeja, udobnost, orijentacijske oznake i mjesto za odmor. Opuštena i ugodna atmosfera idealna je za edukativno djelovanje, no do učenja dolazi tek kada posjetitelj poveže svoja prijašnja iskustva s novim iskustvima. „Ako posjetitelj nema predispozicije da cijeni poruku, da ju smatra relevantnom i da ju prihvati kao svoju, tada je vjerojatno da se neće stvoriti početni interes za nju.“³² Muzej nije ispunio svoju ulogu ukoliko posjetitelj ne ispuni očekivanja zbog kojih je došao. Eilen Hooper-Greenhill kaže „Ako učenje na izložbama ovisi o promatranju, čitanju, odnosima, usporedbama itd., onda je potrebno motivirati muzejskog posjetitelja da to i čini. Jedan od načina je da se posjetitelji angažiraju u interpretaciju aktivnosti poput kvizova, interaktivnih igara, direktnih pitanja, poticanja na raspravu i sl., kojima mogu aktivno sudjelovati.“ te naglašava kako je "publika uvijek aktivna, prepoznaje li to muzej ili ne.“³³

Posjetitelje često optužuju da nisu uključeni i zainteresirani za aktivnosti koje se nude u muzejima, ali potrebno je prepoznati da su i samim posjetom muzeju, promatranjem izložaka, pokazali interes za temu. Muzej odgovara na današnje zahtjeve za cjeloživotnim obrazovanjem tako da na različite načine pristupa publici. Bitno je prilagoditi se njenim potrebama i osigurati posjetiteljima pozitivno iskustvo. „Izazov muzejima je da nađu načine kako napraviti izložbe koje će dovesti do upita, te da posjetitelji mogu upotrijebiti rezultate upita na životne situacije.“³⁴ Poželjni su oni muzeji koji su, osim što služe u edukativne svrhe, povezani sa životnim aktivnostima izvan muzeja i tako pomažu učenju, koje kao aktivan proces zahtijeva sudjelovanje. Time je muzej spojen sa životom, nije nepristupačan, nezanimljiv i umjetan, dok posjetitelj lakše razumije sadržaj. „Muzejsko iskustvo mora voditi do nečeg višeg – nisu potpuna obrazovna iskustva ako samo postoje, već moraju uključivati diskusije, izazivati učenike, spajati interese učenika, povezivati i svijet izvan muzeja.“³⁵ To muzej čini stalno osluškujući potrebe publike jer „mišljenja nisu stalna, i stvaranje mišljenja se uvijek može ponovno razmatrati, u novom kontekstu i s novim funkcijama.“³⁶ Stoga edukacijski posao u muzeju uzima u obzir nove edukacijske teorije koje su promijenile fokus na učenike i njihove stilove učenja. Prema Hooper Greenhill:³⁷ „Edukativna uloga muzeja je vrlo složena, razmišljanje o učenju unutar kulturne institucije znači osvijestiti vezu između kulture i pedagogije.“ Zbog toga što je muzejska edukacija i pedagoška i muzeološka

---

³²Hooper-Greenhill, E. (1994) Museum education, London: Routledge, str. 35

³³ Ibid. str 19

³⁴Hein, G. E.(2004) John Dewey and Museum Education / Curator: The Museum Journal, 47 (4), str. 416

³⁵ Ibid

³⁶ Hooper-Greenhill, E.(1992) Museum and the shaping of knowledge, London: Routledge, str. 215

³⁷ Hooper-Greenhill, E. (1994) Museum education, London: Routledge, str. 22

disciplina, posjetiteljima moramo pristupiti iz pozicije edukatora, komunicirajući sadržaj jasnim i razumljivim metodama, kako bi oni mogli zadovoljiti svoje spoznajne, društvene i kulturne potrebe. Tako muzeji mogu ispuniti i svoju treću funkciju, komuniciranja, bez koje bi se sveli samo na ustanove pohrane predmeta za zaštitu od propadanja, a muzejski edukatori bi bili samo prenositelji informacija.

3. Vrste obrazovanja i učenja

Jedna od najčešće korištenih podjela obrazovanja je ona Philipe H. Coombsa³⁸, koji je 70-ih godina 20. st. obrazovanje (učenje) podijelio na formalno, neformalno i informalno. Njegove definicije pojedinih kategorija općenito su prihvaćene, pa se tako nalaze i u Zakonu o obrazovanju odraslih (NN 17/07) Republike Hrvatske, koji je ustanovio razne oblike obrazovanja/učenja (formalno, neformalno i informalno), odnosno naglasio jednake obrazovne mogućnosti svih oblika učenja. Time se stvorio pravni temelj za daljnji razvoj koncepta vrednovanja neformalnog i informalnog učenja u Republici Hrvatskoj.³⁹

3.1 Formalno učenje

Coombs⁴⁰ formalno učenje definira kao obrazovanje koje unutar školskog sustava rezultira javnom ispravom (svjedodžbom ili diplomom) o završenom stupnju i vrsti obrazovanja. Autor navodi da je formalno obrazovanje moguće i izvan redovitog školskog sustava, u organizaciji velikih neškolskih organizacija kao što su vjerske zajednice, vojska i političke organizacije. Ova definicija formalnog obrazovanja slaže se s definicijom autorice Babette Loewen⁴¹ koja kada govori o formalnom učenju misli na učenje u okviru formalnog (državnog) obrazovnog sustava, tj. na školsko obrazovanje koje obuhvaća školovanje od osnovnoškolske do visokoškolske razine, čiji su nosioci države ili priznati od države. Europska komisija⁴² opisuje formalno obrazovanje kao „učenje koje se obično odvija u odgojno-obrazovnoj ustanovi, koje je strukturirano u pogledu ciljeva, vremena i zahtjeva učenja, te koje vodi k certificiranju. Formalno učenje je sa stajališta učenika/ce usmjereno ka nekom cilju“. Drugim riječima, to je učenje koje se provodi u različitim akreditiranim obrazovnim institucijama prema odobrenim programima sa ciljem unapređenja znanja, vještina i kompetencija za osobne, društvene i profesionalne potrebe i putem kojega se stječu priznate diplome i kvalifikacije.⁴³

---

³⁸ Pastuović, N. (1999) Edukologija. Zagreb: Znamen

³⁹ Crnčić Sokol, M., Kostanjčar Suljada, I. (2009) Vrednovanje neformalnog i informalnog učenja: troškovi, koristi, teškoće iskustva. Zagreb: Andragoški glasnik, 13 (2) str. 94

⁴⁰ Pastuović, N. (1999) Edukologija. Zagreb: Znamen

⁴¹ Loewen B. (2011) . Informalno i neformalno učenje- analiza i perspektive. GIZ-projekt, str. 5

⁴² Ibid.

⁴³ Pojmovnik cjeloživotnog učenja, pristup: <http://www.cjelozivotno-ucenje.hr/pojmovnik/> 09.4.2018.

Knjižnice podupiru formalno obrazovanje kroz suradnju sa školama i ostalim obrazovnim ustanovama, osiguravajući zadovoljavanje obrazovnih, informacijskih i kulturnih potreba svojih korisnika. One su dužne nabavljati građu koja podupire pismenost i formalno obrazovanje na svim razinama, omogućavati pristup informacijama, ali i njihovo djelotvorno korištenje, surađivati s drugim ustanovama u edukacijskim programima osposobljavanja za korištenje različitih informacijskih izvora i osiguravati prostor za učenje.

Kao što je već spomenuto, korisnici u arhivima najčešće su studenti, profesori ili različiti stručnjaci. Arhivi i njihovo gradivo, ključni su za istraživanja i napredovanja u određenim znanostima, poput povijesti. Njihov rad i gradivo nezamjenjiv su izvor i podrška formalnom (najčešće visokoškolskom) obrazovanju. Sve više arhiva okreće se i suradnji sa osnovnim i srednjim školama, prvenstveno ih upoznavajući sa svojim zadaćama i svrhom.

Muzeji su također podrška formalnom obrazovanju kroz suradnju sa školama. Dobar primjer takve suradnje je izvanučionička nastava u muzeju. To je oblik nastave u kojoj se planirani školski program ostvaruje izvan škole. Izvanučionička nastava za cilj ima učenje u neposrednoj životnoj stvarnosti, u kojoj se učenici susreću s prirodnom i kulturnom okolinom. Nastavnici u suradnji s muzejskim osobljem organiziraju posjet muzeju kako bi učenici proširili i utvrdili znanje koje su stekli u školi, kako bi povećali svoje intelektualne i socijalne vještine. "Učenje u muzeju lišeno je mnogih ograničenja koje nužno nameće tradicionalna škola (kao npr. školski sat, dekontekstualizirano okruženje), a istovremeno muzeji pružaju neslućene mogućnosti, u najmanju ruku za poticaj u ostvarivanju istraživačke nastave, projektne nastave, problemskog učenja ili povezivanja programskih sadržaja prema načelima međupredmetne povezanosti."⁴⁴ Muzejsko okruženje pomaže učenicima da se osjećaju opuštenije i ugodnije, bez pritiska ocjenjivanja mogu slobodnije izraziti svoje mišljenje, što ih potiče da budu aktivniji.

Većina obrazovnih istraživanja dugo su se fokusirala samo na učenje u formalnom kontekstu, a samim time na obrazovanje u školama. Zbog globalnih ekonomskih, društvenih i kulturnih promjena u posljednjih nekoliko desetljeća, samousmjereni procesi učenja dobivaju sve više pažnje, što je također vidljivo iz aktualnih koncepata kao što su: „društvo znanja“ i

---

⁴⁴Detling, D. Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije, <http://muzejska-edukacija.com/izvanucionickanastava-u-muzeju-slavonije/>, 21.03.2018.

„cjeloživotno učenje“. Zbog tih promjena, procesi učenja izvan formalnih sistema sve više dobivaju na značaju.⁴⁵

3.2 Neformalno učenje

Pastuović⁴⁶ neformalno obrazovanje definira kao organizirano učenje koje se provodi izvan redovitog školskog sustava. Takvo učenje može, ali i ne mora rezultirati potvrdom o uspješno savladanom obliku obrazovanja. Ovaj oblik obrazovanja nije školovanje, već je na primjer seminar ili tečaj. Ukoliko se izdaje potvrda, ona nema status javne isprave iz čijeg bi sadržaja proizlazila prava završenih polaznika i obveza budućeg poslodavca ili druge obrazovne ustanove na davanje prioriteta prilikom natječaja za prijem u odnosu na druge kandidate koji nemaju takvu potvrdu.

Prema Taylor i Neill⁴⁷ na neformalno obrazovanje se gleda kao na bilo kakvo organizirano, namjerno i eksplicitno promicanje učenja u izvanškolskim okruženjima, kako bi se podignula kvaliteta života. Autori tvrde da je neformalno učenje fokusirano na sadašnjost, povezano s interesima lokalne zajednice, usredotočeno na sudionike, fleksibilno i ne-tradicionalno. U ovom obliku obrazovanja učenik ima određen utjecaj na ciljeve učenja, ali mu nedostaju sredstva za njihovo ostvarivanje.

Mnogi izvori navode definiciju Europske komisije⁴⁸ koja govori kako je neformalno učenje ono „učenje koje se ne odvija u obrazovnim ustanovama ili srednjim strukovnim školama i za koje se obično ne dobiva certifikat. Istovremeno je sistematično (u pogledu ciljeva, trajanja i sredstava učenja). Sa stajališta učenika/ice usmjereno je k izvjesnom cilju“.

Prema prethodno navedenim definicijama možemo zaključiti kako su ključne karakteristike neformalnog učenja da se ono odvija izvan školskog sustava, da je uvijek namjerno i svjesno te da ostvaruje neki cilj. Pojedinac neformalnim obrazovanjem ima mogućnost učiniti svoje znanje, vještine i kompetencije jasnim i prepoznatljivim u odnosu na poznate obrazovne standarde te poboljšati svoje mogućnosti na tržištu rada. Programi neformalnog obrazovanja mogu se prilagoditi potrebama lokalne zajednice, odnosno potrebama članova te zajednice. To posebno pogoduje lakšoj integraciji imigranata ili drugih ranjivih skupina, jer im se

---

⁴⁵ Loewen B. (2011) . Informalno i neformalno učenje- analiza i perspektive. GIZ-projekt, str.3

⁴⁶ Pastuović, N. (1999) Edukologija. Zagreb: Znamen

⁴⁷Taylor, E. W., Neill, A. C. (2008) Museum Education, Journal of Museum Education, 33 (1) ,str. 24

⁴⁸ Loewen B. (2011) . Informalno i neformalno učenje- analiza i perspektive. GIZ-projekt str 6

omogućuje stjecanje kvalifikacija bez obzira na prethodno iskustvo i mogućnosti obrazovanja te ih se uključuje u život zajednice.⁴⁹

Knjižnice su mjesta provođenja slobodnog vremena i druženja, pa se u njima priređuju različiti oblici neformalnog obrazovanja i učenja. Knjižničari često organiziraju različita predavanja o raznim temama koje bi mogle zanimati javnost, seminare o aktualnim temama u društvu, kreativne radionice i tečajeve. Različita predavanja i radionice, najčešće povezane s gradivom koje se nalazi u fondusu pojedine institucije, održavaju se i u arhivima.

Muzeji također organiziraju obrazovna predavanja o različitim temama povezanim s vrstom muzeja u kojem se predavanje odvija. Jedan od češće korištenih oblika neformalnog obrazovanja u muzeju je radionica. Vrsta radionice i način njenog provođenja ovisi o temi, broju i dobi sudionika, obrazovnim ishodima i voditelju radionice. Ovakav oblik neformalnog obrazovanja omogućava korištenje različitih teorija učenja, ovisno o cilju koji želimo postići. Vrlo je važno da se sudionici osjećaju ugodno, da im bude zanimljivo, kako bi mogli slobodno sudjelovati u aktivnostima.

3.3 Informalno učenje

Informalno učenje se odvija u svakodnevnim situacijama koje se nužno ne percipiraju kao situacije učenja. Europska komisija ga definira kao „učenje koje se odvija u svakodnevnom životu, na radnom mjestu, u obiteljskom krugu ili u slobodno vrijeme. Ono nije (u smislu ciljeva učenja, vremena ili poticaja učenja) strukturirano i u pravilu ne vodi certificiranju. Informalno učenje može biti ciljano, ali je u većini slučajeva nenamjerno/nesvjesno.“⁵⁰ To je nesistematično učenje koje se sastoji od na primjer: isprobavanja, promatranja, čitanja, korištenja raznih medija, konzultiranja itd. Ono se razvija iz rješavanja nekog problema, a tek preko reflektiranja dovodi do procesa učenja. Ova vrsta učenja vezana je za pojedinca i oblik je individualnog učenja. Kada osoba koja uči doživi neko novo iskustvo, nešto novo vidi, čuje ili učini, a nakon toga tu situaciju reflektira, iz takvog iskustva nenamjerno nastaje naučeno iskustvo, koje se može svjesno primijeniti u sličnoj situaciji i razviti u strategiju djelovanja.⁵¹

---

⁴⁹Crnčić Sokol, M., Kostanjčar Suljada, I. (2009) Vrednovanje neformalnog i informalnog učenja: troškovi, koristi, teškoće iskustva. Zagreb: Andragoški glasnik, 13 (2) str. 96

⁵⁰ Loewen B. (2011) . Informalno i neformalno učenje- analiza i perspektive. GIZ-projekt str. 6

⁵¹ Loewen B. (2011) . Informalno i neformalno učenje- analiza i perspektive. GIZ-projekt str. 7

Prema Pastuoviću⁵² za informalno obrazovanje važno je odsustvo vanjske organizirane pomoći osobi koja uči, međutim on naglašava kako je ovakvo učenje organizirano tj. namjerno i plansko. Ovaj oblik obrazovanja autor smatra samoobrazovanjem koje se provodi prema individualnim „projektima učenja“ čiji je projektant i izvođač osoba koja uči. Navodi kako je najmasovniji oblik informalnog obrazovanja odraslih samoosposobljavanje i usavršavanje na radu.

Obje definicije govore kako informalno učenje može biti namjerno ili svjesno. Primjer toga je kad netko „kopira“ primjenu nekog računalnog programa od nekog drugog ili kada susjedi vide zanatsku vještinu od drugih susjeda, takvo učenje je onda informalno, ali namjerno. To je učenje bez poučavanja koje se odvija izvan formalnih obrazovnih institucija.⁵³

Najčešći oblik informalnog učenja korisnika u knjižnici je također i najjednostavniji-korištenje knjižnične građe. To možemo vidjeti iz primjera u kojem korisnik koristi knjige ili druge vrste izvora kako bi se educirao o određenoj temi koja ga zanima. Korisnik koji koristi računalo u knjižnici kako bi istražio određeni problem, te potencijalno dobio pomoć od knjižničara, je također primjer informalnog učenja.

U arhivima informalno učenje nalazimo u više oblika, prvenstveno u radu na arhivskom gradivu. Većina korisnika upravo tako provodi vrijeme u arhivima. Neki arhivi povremeno postavljaju i izložbe o određenim temama koje bi mogle zanimati javnost, o zanimljivom ili rijetkom gradivu koje posjeduju te tako podupiru informalno učenje svojih korisnika. Arhivi često organiziraju i dane otvorenih vrata, kada upoznaju javnost sa svojim djelovanjem i omogućavaju im informalno učenje u opuštenom okruženju.

Informalno učenje u muzejima najčešće susrećemo kod posjetitelja koji su došli razgledati izložbu. Posjetitelj odabire koju izložbu, u ponudi muzeja, želi posjetiti prema svojim interesima, kako bi saznao nešto novo i pri tome se zabavio. Posjetitelj dakle samoinicijativno, svjesno dolazi u muzej kako bi vidio, čuo, doživio ili saznao nešto novo. Ti novi doživljaji nakon reflektiranja dovodi do učenja. Stoga možemo zaključiti kako u ovoj situaciji posjetitelj informalno uči jer planirano dolazi saznati nešto novo, ali to učenje nije strukturirano, nema točno određene ciljeve niti vodi do bilo kakve potvrde.

---

⁵² Pastuović, N. (1999) Edukologija. Zagreb: Znamen

⁵³ Loewen B. (2011) . Informalno i neformalno učenje- analiza i perspektive. GIZ-projekt str.7

4. Vrste posjetitelja

U arhivima, knjižnicama i muzejima, ugodno i dobrodošlo moraju se osjećati svi posjetitelji. Ove institucije kao središta okupljanja svih članova zajednice, imaju težak zadatak zadovoljiti potrebe i organizirati događanja za različite vrste korisnika svih uzrasta. Arhivi, knjižnice i muzeji s obzirom na svoje primarne djelatnosti privlače i različite vrste posjetitelja. Organiziranje edukacijskih programa za posjetitelje nisu primarne djelatnosti knjižnica i arhiva, jer uz korisnike programa oni moraju zadovoljiti i posjetitelje koji dolaze raditi na građi ili posuditi građu kako bi ju koristili kod kuće. S druge strane, u muzejima ne postoji mogućnost iznošenja građe ili samostalnog rada na njoj, pa je primarna djelatnost muzeja organiziranje edukacijskih programa za posjetitelje, najčešće u obliku izložbi. Te razlike mogu stvoriti posebne izazove za baštinske institucije s obzirom na njihove posjetitelje. Kako bi uspješno mogli zadovoljiti potrebe svojih posjetitelja, važno je biti upoznat s njihovim različitim karakteristikama i posebnostima. U ovom poglavlju će se govoriti o najčešćim skupinama posjetitelja koji koriste usluge knjižnica, arhiva i muzeja.

4.1 Odrasli

Odrasli posjetitelji će imati različite zahtjeve prema knjižnicama, arhivima i muzejima, ovisno o situacijama u kojima će se naći tijekom obrazovnog procesa, radnog ili osobnog života. Te zahtjeve treba analizirati, a ponudu edukacijskih programa razvijati na osnovi rezultata tih analiza.⁵⁴Odrasli često ne stignu odvojiti vrijeme za sebe jer su prezauzeti poslom i brigom za djecu, što dovodi do nezadovoljstva životom zbog slabe društvene angažiranosti i stagniranja u smislu učenja i vlastitog napredovanja. Baštinske institucije imaju za cilj privući što više odraslih korisnika kako bi povećale kvalitetu života i pomogle u jačanju društvene kohezije zajednice u kojoj djeluju.

Za razliku od djece, odrasli posjetitelji muzeja i knjižnica imaju već relativno stabilnu percepciju svijeta koji ih okružuje. Ukoliko se poruka koju knjižnica ili muzej nastoji poslati putem svojih edukacijskih programa, ne uklapa ili nije u skladu s posjetiteljevim svjetonazorom, prijašnjim iskustvima i uvjerenjima, postoji velika vjerojatnost da će ona biti odbačena ili potpuno ignorirana. Često se u programima ili izložbama stvara jednosmjerna

---

⁵⁴IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice (2011) Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo. str. 45.

komunikacija, u kojoj institucija „predaje“ znanje dok ga odrasli posjetitelj pasivno „prima“. Takvo iskustvo zanemaruje prijašnje doživljaje, znanja i sposobnosti koje odrasli posjetitelj već ima. Prema autorici Maureen Matthew.⁵⁵, u izložbe i obrazovne programe trebaju se ukomponirati metode koje potiču dvosmjernu komunikaciju kod učenja, kako bi posjetitelji mogli dati do znanja što već znaju o zadanoj temi i kako o njoj razmišljaju. Organizatori bi te informacije onda mogli iskoristiti prilikom ostvarivanja programa.

To se slaže s rezultatima istraživanja autorice Train koje navode Ashcroft i sur.⁵⁶, a koje je pokazalo kako knjižnice još uvijek ne zadovoljavaju potrebe odraslih učenika, jer se određeni pojedinci ne osjećaju ugodno s obzirom na svoje potrebe u okruženju knjižnice. Train predlaže da se korisnici izravno uključe i konzultiraju, što bi pomoglo srušiti takve prepreke i prepoznaje koliko je važno ostvariti partnerski odnos. Ashcroft i sur. smatraju kako uspjeh u kontekstu učenja u knjižnici ovisi o tome kako se učenik osjeća u vezi iskustva učenja, bez obzira da li je završio edukacijski program ili iskoristio svoja znanja u neke druge svrhe.

Bez obzira na vrstu učenja, edukacijskog programa, ili instituciju u kojoj se on provodi, za učenje sudionika vrlo je bitno da oni ostanu motivirani i u interaktivnom odnosu tijekom cijelog iskustva. Primjer kako bi to postigli u muzeju, autorica Sue Allen⁵⁷ predlaže da bi se izložbe trebale usredotočiti na naglašavanje onih aspekata koji se mogu najlakše i najugodnije naučiti (npr. istraživanje, fizička manipulacija predmetima i eksperimentiranje), dok se ne naglašavaju oni aspekti izložbe koji zahtijevaju pamćenje puno informacija. Nadalje, mnoga istraživanja⁵⁸ o informalnom učenju u muzejima, dovela su do toga da se mogući odgovor na nemogućnost muzeja da svoje odrasle učenike pretvori u prazne ploče bez prijašnjih iskustava i uvjerenja, nalazi u dizajnu izložbe. Pokazalo se da brojne karakteristike izložbi poput etiketiranja (engl. „labeling“), izolacije i veličine objekata, tehnologije, buke i osvjetljenja utječu na učenje.

Odrasli korisnici žele imati kontrolu nad vlastitim procesom učenja. Žele imati utjecaj na tempo učenja, strukturu, stil i sadržaj učenja. Oni žele biti aktivni sudionici kreiranja i

---

⁵⁵Matthew M. (1988) Adult learners in the invitational environment of the museum. Dawson and Hind, 14(1), str. 4

⁵⁶Ashcroft, A., Farrow, J., Watts, C. (2007) Public libraries and adult learners. Library Management, 28 (3), str. 130

⁵⁷Dudzinska-Przesmitzki, D., Grenier, R. S. (2008) Nonformal and Informal Adult Learning in Museums. Journal of Museum Education, 33 (1), str. 17

⁵⁸ Ibid. str.18

provedbe edukacijskih programa u kojima sudjeluju, a zadaća baštinskih institucija je to im omogućiti.⁵⁹

4.2.Djeca i mladi

Velik broj posjetitelja muzeja i knjižnica su djeca. Djecom se smatraju osobe do trinaeste godine, dok se pojam mladi odnosi na osobe od trinaeste do osamnaeste godine života. Osim s roditeljima, djeca najčešće posjećuju baštinske institucije i sudjeluju u njihovim edukacijskim programima kao dio grupe, školske ili izvanškolske. Usprkos tome, jako malo istraživanja se bavi ovom skupinom korisnika. Međutim, neka istraživanja su pokazala kako su socijalne interakcije i osjećaj sudjelovanja u zajednici koja uči, vrlo važni aspekti grupnog posjeta za djecu, te ako se uzmu u obzir dovode do uspješnijeg učenja. Kako bi djeca uspješnije učila, bitno je da se prepozna njihov socijalni kontekst i da im se omogući da naučeno objasne ostalim učenicima ili odraslim osobama, što im omogućava grupni rad u muzejima i knjižnicama. Takav način rada dovodi do boljeg pamćenja novih informacija i korištenja novostečenog znanja u novim situacijama.⁶⁰

Istraživanja G. Haywarda⁶¹ i Birneya⁶² pokazala su da je tijekom grupnih posjeta utjecaj vršnjaka iznimno važan, jer povećava ili smanjuje potencijal za učenje.

Tako su djeca navela kako:

- ❖ uživaju u stjecanju novog znanja,
- ❖ preferiraju razmjenjivati informacije s drugima, osobito s vršnjacima, radije nego samo slušati voditelja,
- ❖ definirala specifična mjesta i uvjete u kojima bi najlakše mogla razmjenjivati ove informacije
- ❖ navela da im se ne sviđaju određeni socijalni aspekti muzeja, poput gužvi, što im je onemogućilo stjecanje novih informacija

Osnovni preduvjet uspješnog provođenja bilo kakvog edukacijskog programa je izgradnja povjerenja između voditelja i sudionika. Sudionici bi trebali voditelja doživjeti kao

---

⁵⁹ Matthew M. (1988) Adult learners in the invitational environment of the museum. Dawson and Hind, 14(1), str. 4

⁶⁰Falk, J., Dierking, L. (2000) Learning from Museums: Visitor Experiences and the Making of Meaning. Walnut Creek: Altamira Press, str. 103-104

⁶¹Falk, J., Dierking, L. (1992) The museum experience. Washington, D.C. : Whalesback Books, str. 51

⁶² Ibid.

ravnopravnog člana, koji je pristupačan i ne dominira nad ostalima, kako bi se omogućila otvorena i neometana razmjena ideja i informacija. To je bitno u radu s djecom u baštinskim institucijama, jer se njihovo okruženje jako razlikuje od vrlo formalnog i sistematičnog okruženja škole. Međutim, djeci se uvijek treba nastojati usaditi razumijevanje onoga što se u određenom kulturalnom kontekstu smatra dobrim ili lošim, lijepim ili ružnim, istinitim ili neistinitim.⁶³

4.3 Obitelji

U današnje vrijeme obitelji više nego ikad provode vrijeme u zajednici. Mobilnost obitelji, povećanje broja i vrsta usluga koje nude knjižnice i muzeji, dovode do povećanja očekivanja i želja djece i mladih za zabavnim učenjem u neformalnom okruženju.⁶⁴

Iako velik broj obitelji posjećuje knjižnice, prema Hooper-Greenhill⁶⁵ obitelji čine čak četvrtinu ukupnih posjetitelja muzeja. To ih čini važnima za baštinske institucije koje žele povećati ili održati broj posjetitelja, ali ih čini važnima i za budućnost tih institucija. S obzirom da se većina mišljenja, socijalnih, kulturnih i estetskih vrijednosti stvara unutar obitelji, ključno je da se pažnja fokusira na zadovoljavanje potreba obitelji danas, kako bismo imali potporu odraslih posjetitelja u budućnosti.⁶⁶

S obzirom da je razgovor primarna aktivnost konstrukcije znanja, puno istraživanja koja se bave načinima na koje obitelji uče se fokusiraju na analiziranje njihovih razgovora tijekom posjeta muzejima i knjižnicama. Ta istraživanja su pokazala kako obitelji s djecom razgovaraju i pružaju informacije na prepoznatljiv način koji slijedi određen uzorak, koji se ponavlja tijekom trajanja posjeta. Članovi obitelji međusobno dijele crtice o prijašnjim iskustvima i prisjećaju se što su doživjeli na izložbama i programima koje su već posjetili.

---

⁶³Bognar, L., Matijević, M. (2002) Didaktika. II. dopunjeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga, str.249

⁶⁴Paris, S., Hapgood, S. (2002) Perspectives on object-centered learning in museums. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, str. 48

⁶⁵Hooper Greenhill, E. (1999) Education, communication and interpretation: towards a critical pedagogy in museums/ The educational role of the museum. London: Routledge, str.9

⁶⁶Wood, R. (1990) Museum learning: a family focus. Journal of education in museums, 11, str. 78

Važniji im je razgovor i sudjelovanje, od čitanja novih informacija ili pukog slušanja voditelja.⁶⁷

Još jedan oblik učenja koji se pojavljuje kod obitelji u baštinskim institucijama je učenje po modelu. Članovi obitelji gledaju jedni druge, druge posjetitelje, voditelje programa ili ostale djelatnike, kako bi vidjeli što oni rade s određenim predmetom ili na koji način se ponašaju u tom okruženju, što dovodi do socijalnog učenja promatranjem. Ovakvo promatranje ljudi, ih često potiče da kopiraju te se sami probaju učiniti što su vidjeli i tako dolazi do učenja po modelu i aktivnog sudjelovanja.⁶⁸

S obzirom da se obitelji sastoje od članova različitih dobi i iskustava, oni se tijekom posjeta koncentriraju na različite aspekte i zanimaju ih različiti elementi programa i izložbi. Roditelji više čitaju i koriste pisanu građu koja im nudi, pogotovo ako znaju što im je sve dostupno i razumiju svoju ulogu u pomaganju djeci bolje shvatiti određene koncepte i ideje. Takva konsolidacija znanja i iskustava stvara zajedničku sliku i značenje doživljenog.⁶⁹

Dobri edukacijski programi i izložbe potiču obitelji na sudjelovanje i pretvaraju ih u zajednice produktivnog učenja, dopuštajući članovima da razmjenjuju znanje, uče jedni od drugih, stvaraju nova iskustva, ponavljaju ono što već znaju i pomažu im promijeniti perspektivu.

---

⁶⁷ Falk, J., Dierking, L. (2000) Learning from Museums: Visitor Experiences and the Making of Meaning. Walnut Creek: Altamira Press, str. 93

⁶⁸ Ibid. str. 94

⁶⁹Falk, J., Dierking, L. (2000) Learning from Museums: Visitor Experiences and the Making of Meaning. Walnut Creek: Altamira Press, str. 95

5. Teorije učenja

Suvremeni modeli odgoja i obrazovanja pod utjecajem su brzog razvoja novih informacijsko komunikacijskih tehnologija te se temelje na cjeloživotnom učenju. Zbog širenja znanja i novih spoznaja velikom brzinom u današnjem svijetu, naglašava se važna odgojno-obrazovna uloga muzeja i knjižnica, koji postaju sve relevantniji i neophodni preduvjet za aktivno i kreativno uključivanje pojedinaca u društvo znanja.

Učenje postaje proces koji objedinjuje stvaranje, mišljenje, kritičku osviještenost i interpretaciju. Tradicionalni načini učenja i podučavanja zamjenjuju se istraživačkim i problemskim metodama što osobu koja uči stavlja u poziciju samostalnog istraživača i korisnika informacija koji je aktivno uključen u proces traženja informacija. To ujedno znači da sposobnosti svjesnog, promišljenog i svrhovitog ulaska u interakciju s informacijom postaje okvir u kojemu se učenje odvija u formalnom, neformalnom ili informalnom okruženju.⁷⁰

Suvremene teorije učenja⁷¹ temelje se na teorijama kognitivne psihologije i konstruktivističkim istraživanjima obrazovanja. Knjižničari, arhivisti i muzejski djelatnici koji sudjeluju u procesu obrazovanja trebali bi poznavati te teorije i modele, kako bi što uspješnije osmislili i proveli edukacijske programe. Postoji nekoliko različitih teorija o suvremenom učenju, a unutar svake pojedine teorije postoji više različitih pristupa. Obrazovne djelatnosti nisu rezultat samo jedne teorije, stoga ne postoje točne i pogrešne teorije o učenju. IFLA-ine i UNESCO-ve smjernice⁷² naglašavaju kako knjižničari trebaju odabrati onu teoriju i pristupe učenju koji najbolje odgovaraju njihovom načinu i predmetu poučavanja. Pri tome trebaju uvažiti sljedeće činjenice:

- učenje podrazumijeva promjene
- takve promjene su trajne
- učenje podrazumijeva promjenu načina razmišljanja
- učenje se odvija u interakciji s okolinom

---

⁷⁰ Lasić-Lazić, J., Špiranec, S., Banek Zorica, M. (2012) Izgubljeni u novim obrazovnim okruženjima – pronađeni u informacijskom opismenjivanju. *Medijska istraživanja*. 18 (1), str. 129

⁷¹ Lau, J. (2011) Smjernice za informacijsku pismenost u cjeloživotnom učenju. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, str. 47-50.

⁷² Saetre, T.P., Willars, G. (2004) IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za školske knjižnice. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo

5.1 Konstruktivistički pristup učenju

Proces odgoja i obrazovanja veoma je složen te se stalno mijenja i razvija. Iz tog razloga ga je teško svesti na jednu univerzalnu pedagošku teoriju ili model učenja.⁷³ Ugrubo, teorije učenja možemo podijeliti na pasivne i aktivne. Kod ovih prvih učenik se shvaća kao objekt koji samo prihvaća nove informacije, dok je kod drugih on aktivno uključen u proces učenja.⁷⁴ Konstruktivistički pristup polazi od stajališta kako je stvarnost društveni konstrukt koji pojedinci konstruiraju na temelju svojih jedinstvenih prethodnih znanja i iskustava.

Prema Heinu konstruktivizam odgovara neformalnoj, voljnoj prirodi većine učenja. Zbog toga konstruktivističku teoriju primjenjuje na muzeje i definira konstruktivističku koncepciju: "Učenje u muzeju predstavlja stvaranje značenja muzejskog posjetitelja. Značenja se dobivaju od predmeta i načina na koji su oni predstavljeni, ali i od posjetiteljeve kulture, prijašnjeg iskustva i uvjeta njihovog posjeta."⁷⁵ Zbog toga su za muzejske edukatore važne karakteristike učenja svakog učenika. Što je također primjenjivo i na knjižničare i učenje u knjižnicama. Znanje postoji izvan učenika i teorije znanja pomažu edukatorima da ga prenesu na učenike kako bi ono postalo osobno.

Konstruktivizam želi doći do restrukturiranja, koje dovodi do promjene i smislenog iskustva kroz otkrivajuće, aktivno sudjelovanje. Za Heina motivacija je bitan faktor jer učenik uči samo kroz vlastitu aktivnost (re)konstrukcije znanja. Novo znanje se izgrađuje na već postojećem, tj. učenjem se uči kako učiti. "Pristup suštini učenja ne vidi se u dodavanju novih informacija starima, nego se smatra da se znanje konstruira: tj. da je ono rezultat aktivne mentalne konstrukcije."⁷⁶

To nas dovodi do pitanja što omogućava učeniku da se poveže s onim što će učiniti. Odgovor leži u tome da institucije koje omogućavaju i potiču učenje, poput knjižnica i muzeja, moraju biti pristupačne svim korisnicima. Jako je bitno da korisnik osjeća povezanost s onim što već zna, s poznatim i s mjestom u kojem se nalazi. Konstruktivizam zahtjeva da te institucije izgledom budu mjesto učenja i zabave. „ ...Treba uključiti prostore koji su prepoznatljivi

---

⁷³ Milutinović, J. (2003) Humanistički pristup vaspitno obrazovnoj ulozi muzeja. Novi Sad: Vršac: Savez pedagoških društava Vojvodine, Viša škola za vaspitače, str. 112

⁷⁴ Hein, G. E. (2006) Museum Education/ Companion to Museum Studies. Malden, str. 345

⁷⁵ Ibid, str.344

⁷⁶ Milutinović, J.(2006) U susret promenama sistema vaspitanja i obrazovanja – muzeji kao paradigma učionice izvan škole / Razvoj sistema vaspitanja i obrazovanja u uslovima tranzicije, <http://muzejska-edukacija.com/u-susretpromenama-sistema-vaspitanja-i-obrazovanja-muzeji-kao-paradigma-ucionice-van-skole>, 18.04.2018

posjetitelju kao mjesta za opuštenu, angažiranu aktivnost koja traje neko vrijeme i u kojoj će se osjećati sigurno."⁷⁷

Hein zaključuje da "Ljudi uče u muzeju, bilo da upijaju određene pedagoške poruke koje izložci sadržavaju, bilo da uključuju, reagiraju na muzejsko iskustvo. Muzeji prvo trebaju zadovoljiti posjetiteljeve praktične potrebe (udobnost, orijentacija, sve što omogućuje pozitivnu interakciju). Ljudi idu na izložbe i sa sobom donose vlastito iskustvo. Ljudi stvaraju jedinstvene veze u muzejima. Muzeji nisu mjesta tradicionalne "školske" edukacije, jer tu nisu prvenstveno zbog svrhe obrazovanja. Osoblje ne smije podcjenjivati vrijednost čuđenja, širenja misli, stvaranja novih, kognitivnih ali i estetskih iskustava. Kako bi posjetitelji imali pozitivno iskustvo, njihova interakcija sa sadržajima muzeja mora dopustiti da se povežu s onime što vide, čine i osjećaju sa onim što već znaju i razumiju. Novo mora biti uključeno u staro."⁷⁸

Arhivi, knjižnice i muzeji, nisu mjesta tradicionalne „školske“ edukacije, ali su podrška formalnom obrazovanju, kao i mjesta neformalnog i informalnog obrazovanja. Primarna djelatnost formalnih obrazovnih ustanova poput škola jest učenje, kojemu se pristupa u obliku dodavanja novih informacija starima, što se ne slaže u potpunosti s konstruktivističkom teorijom. Školske ustanove, za razliku od baštinskih imaju strožu, formalniju atmosferu i ne omogućavaju učenicima slobodno istraživanje i učenje, već prate određene programe, strukture i pravila. To baštinskim institucijama omogućava da budu mjesta gdje učenici dobivaju drugačije iskustvo od onog stečenog u školi, te da postanu dio obrazovnog procesa. Oni također teže biti pristupačni i otvoreni svima, imaju različite korisnike te uzimaju u obzir njihove individualne karakteristike i osobitosti. Iz tog razloga, principe Heinove konstruktivističke teorije muzeja možemo primijeniti i na knjižnice i arhive. Ukoliko baštinske institucije omoguće posjetiteljima da stvore vezu između onoga što već znaju i novoga te ukoliko im pruže mogućnost različitih stilova učenja, tada će i učenje biti mnogo efikasnije.⁷⁹

---

⁷⁷Hein, G. E.(1998) *The Constructivist Museum / Learning in the Museum*, 1998, str. 160

⁷⁸Hein, G. E.(1998) *Evidence for learning in the museum / Learning in the Museum*, str. 154

⁷⁹Hooper Greenhill, E. (1999) *Education, communication and interpretation: towards a critical pedagogy in museums/ The educational role of the museum*. London: Routledge, str. 24

5.2 Pedagogija pragmatizma Johna Deweyja

Američki psiholog i filozof John Dewey, posebnu je važnost pridavao učenju u kojemu se polazi od iskustva i sposobnosti učenika te je naglašavao dječje urođene težnje za istraživanjem, rukovanjem alatkama i materijalima te težnju za konstruiranjem. U obrazovanju je zastupao osnovno načelo učenja putem djelatnosti (eng. learning by doing).

Dewey je u filozofiji bio pristaša pragmatizma (grč. pragma – rad, djelovanje), točnije, zastupao je instrumentalizam, teoriju koja govori o tome da svaki pojam ili ideju treba shvatiti kao instrument akcije, a pojmovi moraju voditi u praktičnu djelatnost. Praktična korist je odlučujući kriterij za ljudsko djelovanje i mišljenje. Tijekom formalnog, ali i neformalnog obrazovanja, učenik stječe znanje koje mora biti primjenjivo na praktični život. Radi i djelovanje su u centru učenja. "John Dewey je u svojim radovima naglasio iskustveni aspekt učenja i potrebu za pripremanjem bogatih izvora koji će učenicima moći poslužiti prilikom rješavanja problema. Težnja da se u učenju polazi od iskustva i sposobnosti učenika i naglašena vrijednost urođenih težnji za istraživanjem i konstruiranjem, dovela ga je do formiranja osnovnog načela nastave – učenje putem djelatnosti, što je bilo od ogromnog utjecaja na obrazovni rad."⁸⁰

On smatra da je iskustvo jedina stvarnost, koje je za njega jedinstvo subjekta i objekta, čovjeka i prirode. Dewey je iskustvo podijelio na ono koje odgojno djeluje i ono koje nema tu vrijednost. "Odgojno iskustvo izaziva radoznalost, inicijativu, pokreće stalnu aktivnost i tražio odgovornost."⁸¹ Uz odgojno iskustvo, naglašava i važnost rada, smatra da je glavni izvor znanja rad. "Aktivnim učenjem, odnosno učenjem kroz rad (learning by doing) stječu se najsigurnija i najefikasnija znanja, umijeća i navike."⁸² To muzejima daje prostora, da se kao mjesta, gdje učenici dobivaju drugačije iskustvo od onog stečenog u školi, povežu sa školama i knjižnicama i postanu dio potpunog obrazovnog procesa. Muzeji putem svojih neformalnih i informalnih oblika obrazovanja pružaju učenicima mogućnost učenja putem djelovanja. Oni im omogućuju da se susretnu s autentičnim predmetima o kojima uče na izložbama, manipuliraju predmetima o kojima uče ili ih sami stvore tijekom radionica. Škole ne mogu pružiti svojim učenicima jednake mogućnosti učenja putem djelovanja, zbog čega je

---

⁸⁰ Milutinović, J. (2006) U susret promenama sistema vaspitanja i obrazovanja – muzeji kao paradigma učionice izvan škole / Razvoj sistema vaspitanja i obrazovanja u uslovima tranzicije, <http://muzejska-edukacija.com/u-susretpromenama-sistema-vaspitanja-i-obrazovanja-muzeji-kaoparadigma-ucionice-van-skole>, 18.04.2018

⁸¹ Zaninović, M. (1988) Opća povijest pedagogije. Zagreb: Školska knjiga, str.239

⁸² Ibid, str. 241

bitno da postoji dobra suradnja između ovih institucija – kako bi obrazovanje učenika bilo potpuno.

Ovaj autor se zalaže za progresivno obrazovanje koje treba ići za tim da se postigne društveni cilj, a to je poboljšanje društva.

Dewey također smatra da učenici imaju želju za radom i stvaranjem, imaju potrebu nešto sami učiniti te da ne žele biti pasivni i samo promatrati. Iz tog je razloga Dewey ponudio načine kako poboljšati muzejsku edukaciju:

"1. Trajno ispitivanje svih dvojnosti, između teorije i prakse, između lijepe i primijenjene umjetnosti te između kategorija posjetitelja. Takva razlikovanja dovode do vrijednih prosudbi.

2. Treba prepoznati da je novi cilj obrazovanja trajno (daljnje) obrazovanje. To se postiže otvorenim pitanjima, alternativnim mogućnostima upita, s puno materijala.

3. Primjena progresivne obrazovne teorije univerzalno – muzejski edukatori moraju stalno ispitivati sebe i svoju praksu.

4. Spojiti obrazovni posao sa životom, škola je dio života. Izložbe dolaze iz životnog iskustva i trebale bi se povezati sa iskustvom izvan muzeja."⁸³

Idealno mjesto za učenje putem djelovanja je muzej, jer učenici izravno dolaze u doticaj s autentičnim predmetima, predmeti se interpretiraju na različite načine, može se sudjelovati u radionicama, raspravama, a uz to u doživljaj muzeja uključena su mnoga osjetila, što sve pojačava doživljajno iskustvo. Iako je dostupnost autentičnih predmeta manja u knjižnicama i arhivima, ona i dalje nudi učenje putem djelovanja. Uz mogućnost proučavanja stare i rijetke knjižnične građe ili arhivskog gradiva, korisnici putem različitih edukacijskih programa sudjeluju u radionicama, raspravama i tečajevima, gdje se koriste različite didaktičke metode. Prostorije knjižnica, arhiva i muzeja mogu biti mjesta kreativnog izražavanja putem radionica, gdje posjetitelji mogu sami nešto izraditi.

Time možemo postići da baštinske institucije zaista postanu mjesta drugačijeg obrazovanja, koja zbog jednostavnosti, zanimljivih aktivnosti, neformalnog pristupa, opuštene atmosfere, potiču na istraživanje, djelovanje, stalnu aktivnost, te na kraju efikasno učenje, koje će biti primjenjivo i na život izvan institucija i nakon završetka posjeta.

---

⁸³ Hein, G. E. (2006) *Museum Education/ Companion to Museum Studies*. Malden, str.350

5.3 Sociokulturna teorija kognitivnog razvoja Lava Vigotskog

Jedan od predstavnika kognitivističke teorije učenja je ruski psiholog Lav Vigotski. On je osmislio teoriju kognitivnog razvoja koja se bavi kulturom i njenim utjecajem na djetetovu spoznaju. Kognitivizam je "psihološka metoda promatranja ljudskih procesa koji sudjeluju u spoznaji (pozornost, sjećanje, razmišljanje i dr.)."⁸⁴Svojim shvaćanjima o razvoju mišljenja, utjecao je na mnoge suvremene istraživače, zastupnike socijalnog konstruktivizma, koji polaze od pretpostavke da je za razvoj viših misaonih funkcija bitno socijalno okruženje u kojem dijete stječe iskustva. Vjerovao je da socijalne interakcije vode ka učenju te da su ključne za razumijevanje stečenog znanja.⁸⁵

Čovjek je od rođenja socijalno biće koje se razvija u doticaju s drugima. Sociokulturne teorije naglašavaju da pojedinac dobiva smisao interakcijom s drugima u društvenom kontekstu i posrednikom: govor, znakovi i sustav simbola koji su određeni kulturom, okolinom i poviješću. "Učenje predstavlja društvenu aktivnost, kontekstualno je i zahtjeva vrijeme."⁸⁶ Pojedinac razvija svoje intelektualne sposobnosti, mijenja stavove, surađuje, motiviran je na dijeljenje mišljenja i raspravljanje kroz zajedničko iskustvo učenja.

S obzirom da se posebno naglašava važnost socijalnih interakcija, sociokulturna teorija učenja osobito je zanimljiva u kontekstu učenja u baštinskim institucijama. Neke od važnih postavki Vigotskog govore kako je socijalna medijacija iznimno intenzivna unutar skupina te sve više mentalne funkcije imaju društveni korijen. Time se misli na logičko pamćenje, konceptualno razmišljanje i samoregulirajuće učenje. Učenje u knjižnicama i muzejima temeljeno na postavkama sociokulturne teorije učenja osigurava olakšavanje samog procesa učenja kroz bogate socijalne interakcije, što je osobito učinkovito kada kao posjetitelje susrećemo obitelji ili učeničke skupine.⁸⁷

Učenici vlastitim sposobnostima i voljom, ali i zajedničkim naporom između učenika i pedagoga/profesora/voditelja, mogu iskoristiti i razviti svoje kognitivne sposobnosti. Vrlo je važno otvoriti mogućnosti učenicima da kroz zajedničke aktivnosti dođu do spoznaja na lakši način. „Pojam zone naprednog razvoja sugerira da je glavni zadatak odraslih da potiču one

---

⁸⁴Hrvatski enciklopedijski rječnik, <http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search>, 18.04.2018.

⁸⁵ Kisovar-Ivanda, T. (2014) Modeliranje muzejski sadržaja i interakcijske aktivnosti učenika u muzejskom okruženju. str. 57 <https://hrcak.srce.hr/123230> 18.04.2018.

⁸⁶Milutinović, J.(2006) U susret promenama sistema vaspitanja i obrazovanja – muzeji kao paradigma učionice izvan škole / Razvoj sistema vaspitanja i obrazovanja u uslovima tranzicije, <http://muzejska-edukacija.com/u-susretpromenama-sistema-vaspitanja-i-obrazovanja-muzeji-ka-paradigma-ucionice-van-skole>, 18.04.2018

⁸⁷Kisovar-Ivanda, T. (2014) Modeliranje muzejski sadržaja i interakcijske aktivnosti učenika u muzejskom okruženju., str. 57 <https://hrcak.srce.hr/123230> 18.04.2018.

psihičke procese koji još ne postoje u djetetu, ali koji se mogu pojaviti ukoliko se omoguće adekvatni uvjeti učenja. To znači da dizajneri u muzeju trebaju omogućiti materijal za građenje u svrhu pružanja prilika učenicima da participiraju u kompleksnijem diskursu nego što bi to mogli samostalno učiniti. Iz toga slijedi značajna implikacija – pojam kooperativnog učenja, koji se smatra najsnažnijim, ali ipak najmanje korištenim situacijama učenja u muzeju."⁸⁸

Knjižnice i muzeji trebaju iskoristiti sve mogućnosti koje daje kooperativno učenje, jer se prostor i vrijeme koje provodimo u tim institucijama mogu osmisliti na takav način da se prilagode takvom pristupu, koji na kraju dovodi do boljih rezultata učenja, ali i zadovoljnih korisnika. Kooperativno učenje u baštinskim institucijama najjednostavnije je iskoristiti putem različitih oblika neformalnog obrazovanja poput radionica, tečajeva ili seminara.

---

⁸⁸ Milutinović, J.(2006) U susret promenama sistema vaspitanja i obrazovanja – muzeji kao paradigma učionice izvan škole / Razvoj sistema vaspitanja i obrazovanja u uslovima tranzicije, <http://muzejska-edukacija.com/u-susretpromenama-sistema-vaspitanja-i-obrazovanja-muzeji-kao-paradigma-ucionice-van-skole>, 18.04.2018

6. Edukacijski programi u baštinskim institucijama u Hrvatskoj- istraživanje

U svrhu utvrđivanja trenutnog stanja edukacijskih programa koji se provode u baštinskim institucijama u Hrvatskoj od polovice lipnja do kraja srpnja 2018. godine provedeno je istraživanje. Kao najefikasniju metodu ispitivanja većeg broja institucija, za metodu prikupljanja podataka odabrana je anketa. Iako bi najprecizniji rezultati ovog istraživanja bili dobiveni individualnom posjetom svim institucijama, taj oblik istraživanja nije bilo moguće provesti, stoga treba vjerovati da su ispitanici primijenili upute koje su im bile poslone i da su odgovarali objektivno i točno.

6.1 Svrha i ciljevi istraživanja

Ovaj diplomski rad bavi se širom društvenom, te uže definiranom, edukacijskom ulogom baštinskih institucija. Arhivi, knjižnice i muzeji su institucije koje provode programe cjeloživotnog obrazovanja, stoga su se nastojali istražili edukacijski programi koji se organiziraju i provode u tim institucijama. Cilj ovog istraživanja je saznati koliko su, u baštinskim ustanovama, u pedagoškim programima i svijesti pedagoških djelatnika prisutne aktivnosti koje se mogu okarakterizirati kao formalno, neformalno i informalno učenje.

Svrha ovog rada može se podijeliti na dvije vrste:

a) istraživačka svrha

Cilj ovog istraživanja je otkriti koje edukacijske djelatnosti u okviru formalnog, neformalnog i informalnog učenja se provode u baštinskim institucijama te uočiti karakteristike programa koje ih zbližavaju ili naglašavaju njihove razlike.

b) pragmatična (praktična) svrha

Ovo istraživanje bi moglo koristiti knjižničarima, muzeolozima, arhivistima i pedagozima. Na primjeru ovog istraživanja zaposlenici baštinskih institucija mogli bi dobiti ideje na koji način poboljšati vlastite odgojno-obrazovne programe u svojim ustanovama. S ovim istraživanjem moći će usporediti svoju djelatnost s drugom institucijama, ispraviti eventualne pogreške u provođenju odgojnih i obrazovnih zadataka i ciljeva i usmjeriti se poboljšanju usluga. To bi bila i najveća korist ovog rada – rezultati će pomoći u poboljšavanju usluga baštinskih institucija. Ovaj rad bi također mogao pomoći uspostavi bolje suradnje između

baštinskih institucija i ostalih obrazovnih ustanova. Omogućio bi pedagozima bolji uvid u to kako funkcioniraju modeli učenja i poučavanja u prostorima baštinskih institucija, to jest kako različite vrste korisnika i zaposlenika reagiraju na njih. Također bi ih mogao potaknuti na aktivnije uključivanje u pedagoški rad izvan škola i akademske zajednice.

6.2 Uzorak i metode istraživanja

Kao istraživačka metoda korišten je mrežni anketni upitnik proveden pomoću Googleovog sustava za anketiranje (Google Forms). Upitnik je poslan na mrežne adrese 36 baštinskih institucija- dvanaest knjižnica, dvanaest muzeja i dvanaest arhiva koji se nalaze u Hrvatskoj. E-mail adrese muzeja, knjižnica i arhiva kojima je anketa poslana pronađene su na mrežnim stranicama ministarstva kulture Republike Hrvatske.⁸⁹

Sudjelovanje u anketi bilo je dobrovoljno, a ispitanicima je objašnjeno da će se svi rezultati dobiveni upitnikom koristiti isključivo u znanstvene svrhe za potrebe pisanja diplomskog rada. Dva tjedna nakon slanja, 14 institucija je ispunilo anketu. S obzirom da to nije dovoljan broj sudionika kako bi se dobili pouzdani rezultati, anketa je u obliku podsjetnika poslana još jednom. Na kraju skupljanja podataka, anketu je ispunilo 23 institucije što čini 63.8% te se stoga rezultati ovog istraživanja mogu smatrati pouzdanima.

Anketa se sastojala od ukupno 29 pitanja, podijeljenih u četiri dijela. Pitanja su bila postavljena u tri oblika- pitanja s kratkim odgovorom, pitanja s višestrukim odabirom i pitanja otvorenog tipa. Prvi dio ankete se sastojao od osam pitanja čija su svrha bile dobiti opće informacije o vrsti institucije, provode li uopće programe, u kojim terminima te s kime surađuju. Drugi dio ankete sastojao se od devet pitanja koja su se odnosila na neformalno obrazovanje. Treći dio ankete sastojao se od pet pitanja koja su se odnosila na formalno obrazovanje. Četvrti dio ankete odnosio se na informalno obrazovanje te se sastojao od sedam pitanja. Ispitanicima nije bila naznačena podjela pitanja na ona koja se tiču formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja.

---

⁸⁹<https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=212> pristup: 04.7.2018.

6.3 Hipoteze

1. baštinske institucije provode formalne, neformalne i informalne obrazovne programe
2. najučestaliji razlog neprovođenja edukacijskih programa u baštinskim institucijama je nedostatak financijskih sredstava
3. baštinske institucije na provedbi i organizaciji edukacijskih programa najviše surađuju sa školama
4. najčešći posjetitelji formalnih oblika obrazovanja su učenici nižih razreda osnovne škole
5. većina edukacijskih programa u baštinskim institucijama provode se u večernjim satima
6. izložbe su najčešći oblik informalnog obrazovanja u baštinskim institucijama
7. većina djelatnika u baštinskim institucijama smatra kako su pri organizaciji i provedbi edukacijskih programa pedagoške kompetencije izuzetno važne
8. većina baštinskih institucija pri planiranju edukacijskih programa određuju pedagoške ciljeve
9. pri organizaciji izložbi većina baštinskih institucija definira ishode učenja
10. većina voditelja edukacijskih programa ima neku vrstu formalnog obrazovanja iz područja pedagogije

6.4 Rezultati

Od 36 baštinskih institucija koje su bile uključene u istraživanje, na anketu je odgovorilo njih 23, što čini 63.8%. Anketni upitnik ispunilo je devet knjižnica, osam muzeja i šest arhiva. U istraživanje su bile uključene narodne knjižnice, državni arhivi te šest općih i šest specijaliziranih muzeja. Prvo pitanje odnosilo se na vrstu institucije koja ispunjava upitnik.

Drugo pitanje u anketi odnosilo se na to da li baštinske institucije provode programe za korisnike. Kako bi se izbjeglo dobivanje nepreciznih odgovora, zbog različitih shvaćanja pojma edukacije u anketi se pojam edukacijskih programa namjerno zamijenio pojmom programa za korisnike. Od svih baštinskih institucija koje su pristupile anketi, 82.6% odgovorilo je da u svojoj instituciji provode programe za korisnike. Četiri baštinske institucije - jedna knjižnica i tri arhiva, odnosno njih 17.4% odgovorilo je da ne provode programe za korisnike.

Grafikon 1. Broj baštinskih institucija koje provode programe za korisnike

Od ponuđenih odgovora kao razlog neprovođenja programa za korisnike 20% institucija navelo je nedostatak financijskih sredstava te je jednak broj institucija kao razlog napisao mali broj korisnika. Najveći broj institucija koje ne provode programe za korisnike, to jest njih 40% kao razlog navelo je nedostatak osoblja. Kod ovog pitanja, 20% institucija nije odabralo jedan od ponuđenih odgovora, već su naveli vlastiti- provode programe za korisnike „djelomično, za studente prema potrebi“. Jedan arhiv na pitanje zbog kojeg razloga ne

provode programe za korisnike odgovorio kako „Državni arhivi nisu ustanove koje provode edukacijske programe za korisnike takvog tipa. Naš rad s korisnicima drugačijeg je karaktera (arhivistički posao sređivanja i obrade gradiva, pomoć korisnicima u čitaonici i sl.). Prema "vani", arhivi provode druge programe poput izdavanja publikacija, javnih predavanja, organiziranih posjeta arhivu, izložbi i sl.“

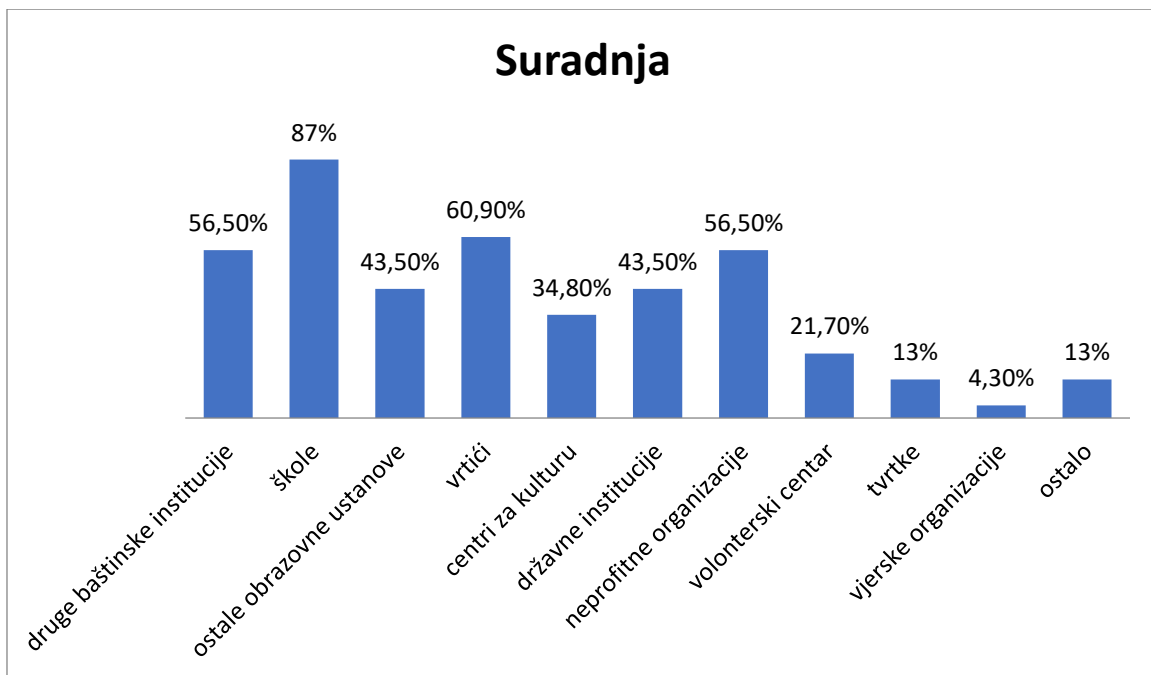
Većina ispitanika, njih 52.2 %, smatra kako su pedagoške kompetencije vrlo važne za organiziranje i provedbu programa za korisnike, dok njih 30.4% smatra da su iznimno važne. Pedagoške kompetencije za organiziranje i provedbu programa za korisnike 13% ispitanika smatra ni važnima ni nevažnima, dok ih 4.3% smatra nimalo važnima.

Grafikon 2. Broj ustanova koje smatraju da su pedagoške kompetencije važne za organiziranje i provedbu programa za korisnike

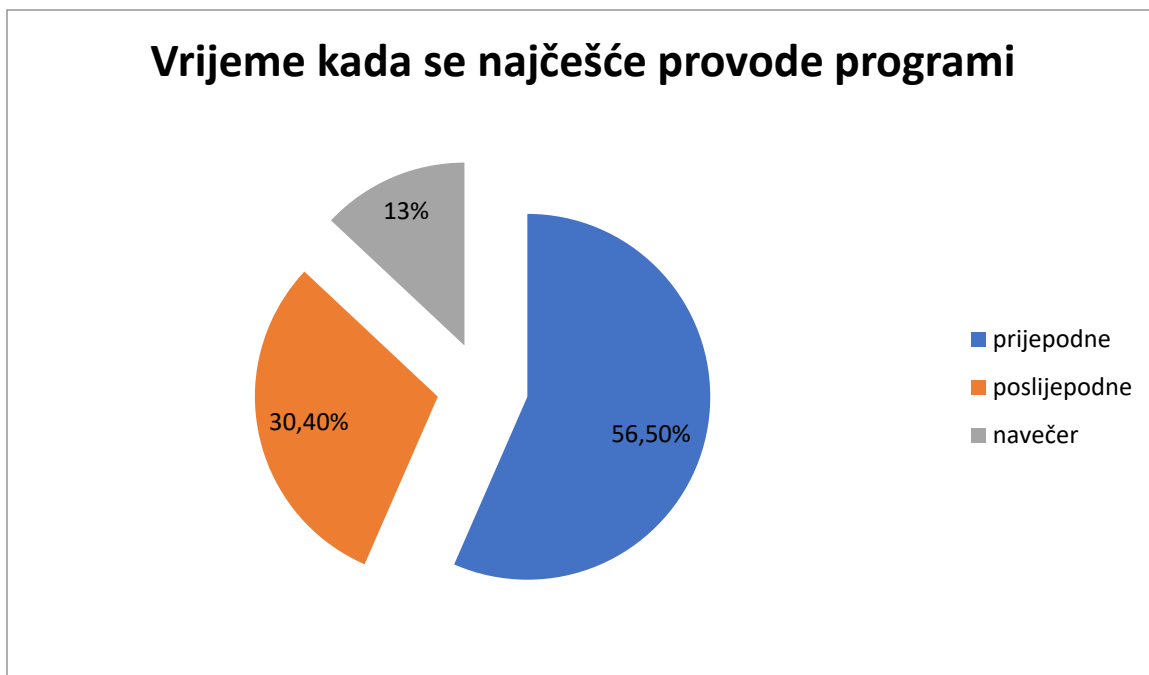
Što se tiče certifikata, potvrda ili diploma, 52.2% baštinskih institucija ih ne izdaje po završetku programa, dok to čini 47.8%. Ustanove koje su se izjasnile da izdaju neki oblik certifikata, zamoljene su da navedu vrstu. Većina ustanova je izjavilo da izdaju potvrde o sudjelovanju na programu, potvrde o održavanju edukacije, uvjerenja, volonterske potvrde ili pisma preporuke. Jedna ustanova je posebno istaknula da izdaje „potvrdu o održanom programu, s pečatom knjižnice i potpisom koordinatora“.

Na pitanje o suradnji pri planiranju programa za korisnike, ispitanici su dobili mogućnost odabrati više različitih odgovora, kao i dopisivanje vlastitih odgovora. Tako je 56.5% institucija odgovorilo kako surađuje s drugim baštinskim institucijama, 87% institucija surađuje sa školama, 43.5% sa ostalim obrazovnim institucijama (npr. glazbenim ili likovnim školama), 60.9% s vrtićima, 34.8% s centrima za kulturu, 43.5% s državnim institucijama, 56.5% s neprofitnim organizacijama, 21.7% s volonterskim centrom, 13% s tvrtkama, 4.3% s vjerskim organizacijama, te je 13% institucija dopisalo svoj odgovor te navelo da još surađuje s pojedincima, sportskim udrugama, centrima za djecu i mlade i slično.

Grafikon 3. Suradnja baštinskih institucija pri planiranju programa za korisnike

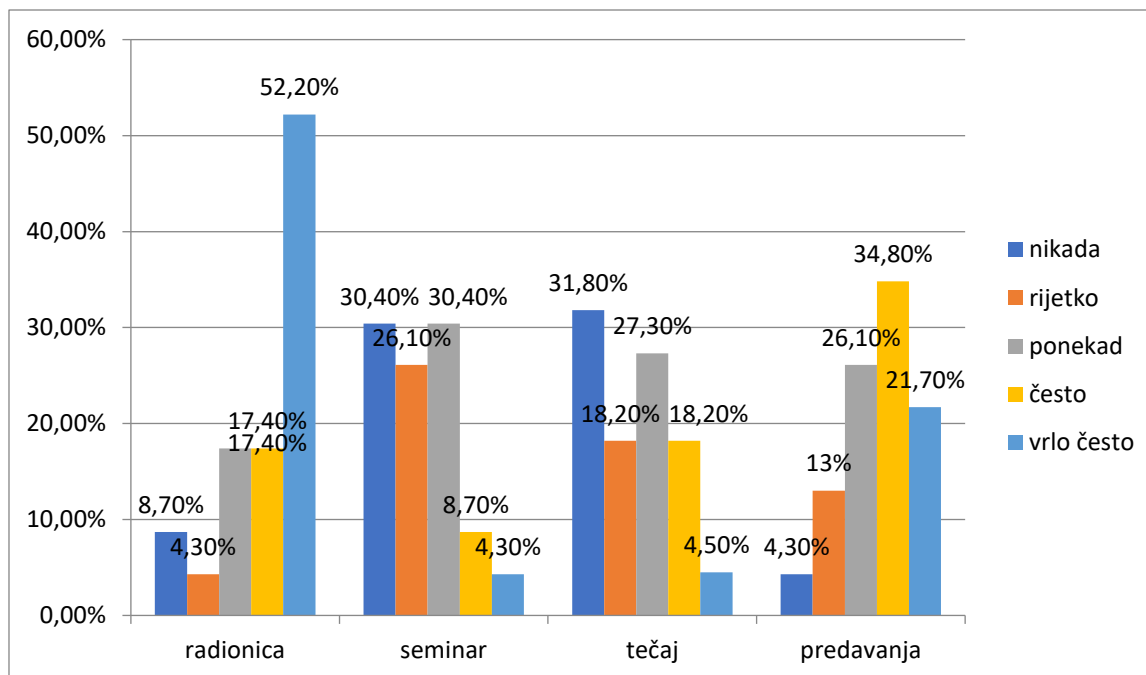
U 56.5% slučajeva programi za korisnike u baštinskim institucijama najčešće se provode u prijepodnevnom satima (do 12h), u poslijepodnevnom (12h-18h) ih se provodi 30.4%, dok se tek 13% programa provodi u večernjim satima (od 18h).

Grafikon 4. Vrijeme kada baštinske institucije najčešće provode programe za korisnike

Neformalni edukacijskih programi

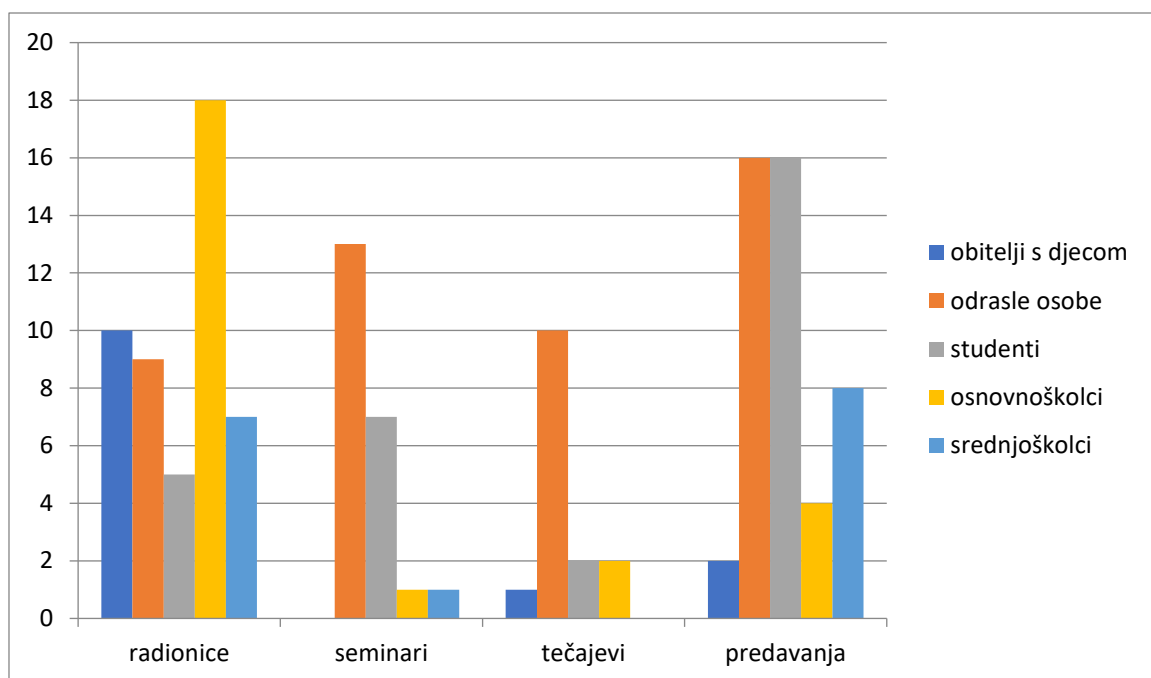
Kako bi se utvrdilo koje edukacijske programe u okviru neformalnog obrazovanja održavaju baštinske institucije i koliko često, ispitanicima je postavljeno pitanje o radionicama, seminarima, tečajevima, predavanjima ili da sami napišu neki drugi oblik. Za svaki ponuđeni oblik morali odabrati broj od jedan do pet koji je označavao učestalost održavanja programa (1-nikada, 2-rijetko, 3-ponekad, 4-često, 5-vrlo često). Ispitanici su za neki drugi oblik koji provode naveli okrugli stol, književne večeri, izložbe, poduku jedan na jedan. Kako su ispitanici odgovorili na ovo pitanje vidljivo je iz sljedećeg grafikona.

Grafikon 5. Učestalost održavanja neformalnih edukacijskih programa u baštinskim institucijama

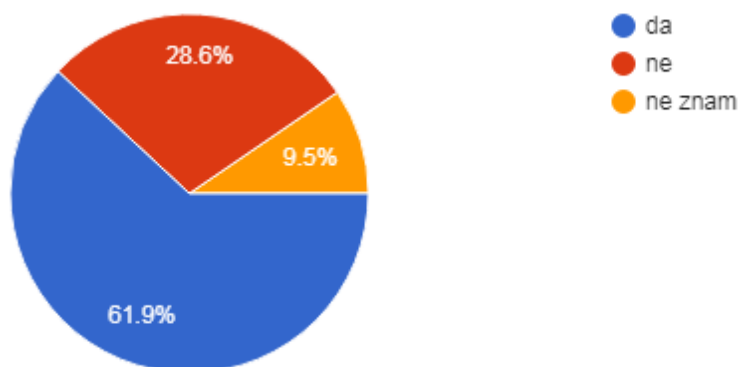
Sljedeće pitanje odnosilo se na skupine korisnika, koje sudjeluju u oblicima edukacijskih programa, u okviru neformalnog obrazovanja, navedenih u prethodnom pitanju (radionice, seminari, tečajevi, predavanja ili neki drugi oblik programa). Ispitanicima je bilo ponuđeno šest različitih skupina posjetitelja (obitelji s djecom, odrasle osobe, studenti, osnovnoškolci, srednjoškolci ili netko drugi), za koje su trebali reći koliko često sudjeluju u njihovim edukacijskim programima. Najčešća skupina posjetitelja koja sudjeluje u radionicama su osnovnoškolci, a druga najčešća su obitelji s djecom. Na radionicama najrjeđe sudjeluju studenti. Seminare najčešće posjećuju odrasle osobe i studenti, dok ih najrjeđe posjećuju obitelji s djecom i osnovnoškolci. Kod tečajeva, najčešća skupina posjetitelja su odrasle osobe, dok su najrjeđa obitelji s djecom. Također, značajno rijetki polaznici tečajeva su i osnovnoškolci i srednjoškolci. Najčešća skupina posjetitelja predavanja su odrasle osobe i studenti, dok je najrjeđa skupina obitelji s djecom. Ispitanici su pod opcijom „netko drugi“ dodali umirovljenike, djecu vrtićkog uzrasta, različite stručnjake i marginalizirane skupine.

Grafikon 6. Najčešće skupine korisnika neformalnih edukacijskih programa

Sljedeća tri pitanja odnose se na pedagoške ciljeve. Pri planiranju nekog od prethodno navedenih neformalnih edukacijskih programa, 61.9% institucija određuje pedagoške ciljeve, 28.6% ih to ne čini, a 9.5% ispitanika ne zna odgovoriti. Od osam knjižnica koje su odgovorile na ovo pitanje, pedagoške ciljeve kod neformalnih edukacijskih programa određuje polovica ispitanih knjižnica, dok ih druga polovica ne određuje. Šest od osam muzeja koji su odgovorili na ovo pitanje određuje pedagoške ciljeve, dok je to slučaj kod četiri od šest arhiva.

Grafikon 7. Određuju li baštinske institucije pedagoške ciljeve pri planiranju neformalnih edukacijskih programa

Ispitanici su na otvoreno pitanje o načinu određivanja pedagoških ciljeva odgovorili kako:

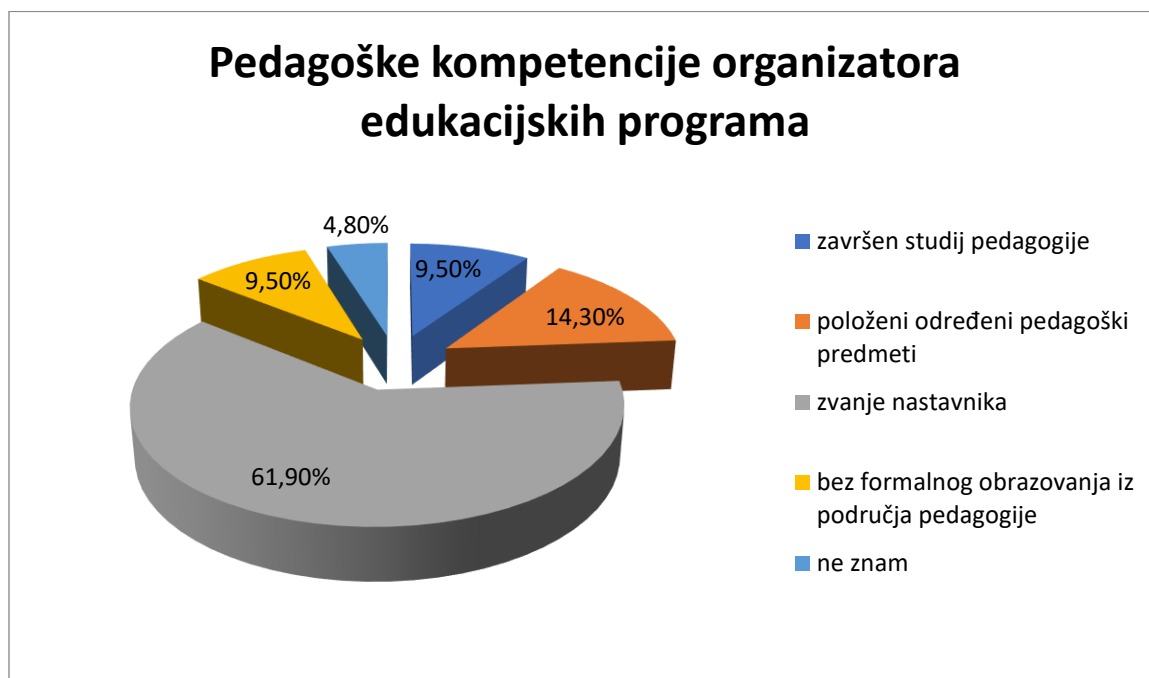
- analiziraju dobne skupine i materijale
- usklađuju ciljeve sa školskim planom i programom, s kurikulumima i planom rada, uz suradnju školskog osoblja
- usklađuju se s korisnicima, njihovim interesima i mogućnostima, aktualnim temama
- uzimaju u obzir važnost učenja o baštini iz aspekta baštinske, odnosno arhivske, ustanove te konkretni interesi korisnika
- u odnosu na postavljeni zadatak programa
- ovisno o temi programa i korisnicima, „radionica uvijek ima i sekundarni cilj a to je promocija i vrednovanje i upoznavanje s muzejskim predmetom, zbirkom ili tematikom izložbenog postava“

Na otvoreno pitanje o određivanju pedagoških ciljeva pri planiranju prethodno spomenutih neformalnih edukacijskih programa, baštinske institucije odgovorile su kako uzimaju u obzir:

- „*Dob, interese, predznanje, potrebu za informiranjem i zabavom, samu težinu teme i kvalifikacije predavača, kontekst u kojem je nastala potreba za predavanjem*“
- „*Vrstu korisnika, uzrast, stupanj obrazovanja, tema i sadržaj programa.*“
- „*Program edukacije provodi se u dogovoru s učiteljima ili profesorima*“
- „*Cilj programa, tema programa, vrsta korisnika, dob korisnika, preferencije korisnika, logistika i tehničke mogućnosti*“
- „*motivacija/ razlog sudjelovanja u programu, dob korisnika, razina obrazovanja, vrijeme boravka u muzeju, ishodi prema kurikulumu*“

Prema ispitanicima u planiranju i organizaciji edukacijskih programa u njihovim institucijama sudjeluju: ravnatelji, diplomirani knjižničari, muzejski pedagozi, kustosi, vanjski suradnici,

djelatnici zaduženi za arhivsku pedagogiju, arhivisti, stručno vijeće ustanove, voditelji ili svo osoblje ustanove. Organizatori edukacijskih programa u 9.5% slučajeva imaju završen studij pedagogije, 14.3% njih ima položene određene pedagoške predmete, 61.9% zvanje nastavnika, dok ih je 9.5% bez formalnog obrazovanja iz područja pedagogije, a 4.8% ne zna odgovoriti.

Grafikon 8. Pedagoške kompetencije organizatora edukacijskih programa

Voditelji koji provode edukacijske programe u baštinskim institucijama najčešće su osoblje institucije, zatim plaćeni stručnjaci nekog područja, odrasli volonteri te se povremeno sastoje od mladih (uz organizacijsku pomoć osoblja). Najveći broj voditelja programa ima zvanje nastavnika ili položene određene pedagoške predmete, dok ih 20% ima završen studij pedagogije te ih je 25% bez formalnog obrazovanja iz područja pedagogije. Jedna je institucija navela kako su voditelji ponekad i studenti pedagogije.

Formalni edukacijskih programi

Teme za programe baštinske institucije biraju na temelju: interesa i potreba korisnika, pravilnika, sredine u kojoj djeluju, temeljem godišnjeg plana i programa, školskog kurikulumu i nastavnog plana, fundusa, različitih događanja i obljetnica, dosadašnjih

iskustava, na temelju zadataka zakonodavstva, s obzirom na poslanje institucije, na temelju osiguravanja boljeg korištenja informacijskih i referalnih usluga institucije. U 61.9% institucija programi se planiraju u skladu sa školskim kurikulumom i nastavnim planom za pojedine sate, dok se to ne radi u 38.1% institucija.

Grafikon 9. Planiranje programa u skladu sa školskim kurikulumom i nastavnim planom za pojedine sate

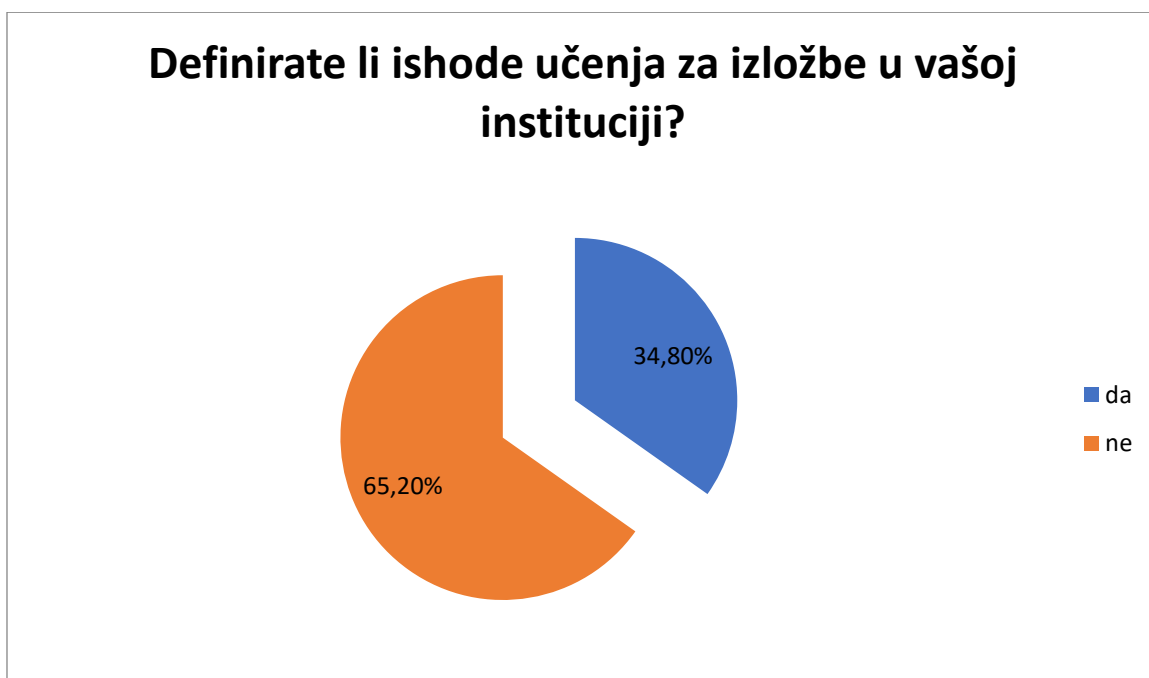
Institucije koje planiraju programe u skladu sa školskim kurikulumom i nastavnim planom za pojedine sate, prilikom određivanja pedagoških ciljeva u obzir uzimaju: usvajanje i ponavljanje gradiva, povezivanje naučenog, razvijanje motorike, snalaženje u vremenu i prostoru, pojedine tematske cjeline u nastavnom programu, kalendar događanja, propisane nastavne kurikulume i kulturne strategije, kurikulum nastavnog predmeta o kojem je riječ te se programi provode u dogovoru s učiteljima ili profesorima.

Najčešća skupina posjetitelja koja sudjeluje u programima povezanim sa školskom nastavom su niži razredi osnovne škole (1.-4. razred), dok su druga najčešća skupina viši razredi osnovne škole (5.-8. razred). Skupina koja najrjeđe sudjeluje u tim programima su studenti-veleučilišta i sveučilišta. Najčešća skupina posjetitelja u muzejima i knjižnicama su niži razredi osnovne škole (1.-4. razred), dok su najrjeđa studenti sveučilišta i veleučilišta. Najčešća skupina posjetitelja u arhivima su studenti sveučilišta, a najrjeđa niži razredi osnovne škole (1.-4. razred).

Na pitanje o tome tko sve sudjeluje u organizaciji i planiranju programa povezanih sa školskom nastavom, uz osoblje njihove institucije najčešće sudjeluju nastavnici, zatim pedagozi. U 14.3% slučajeva sudjeluju i plaćeni stručnjaci nekog područja ili odrasli volonteri.

Informalni edukacijskih programi

Na pitanje o tome organiziraju li izložbe, sve institucije, njih 100% odgovorilo je pozitivno. Također, 100% ispitanika izjavilo je da smatraju izložbe edukativnim programom, ali samo 34.8% njih za izložbe definira ishode učenja. Zanimljivo je da od institucija koje za izložbe definiraju ishode učenja, to čini 85.7% arhiva, 66.6% knjižnica i samo 50% muzeja. S obzirom da su izložbe primarna vrsta edukacijskih programa u muzejima, iznenađujuće je da samo polovica muzeja definira ishode učenja za njih, te da od baštinskih institucija u tome prednjače upravo arhivi.

Grafikon 10. Definiraju li ustanove ishode učenja za izložbe

Organizatori izložbi u baštinskim institucijama najčešće imaju zvanje nastavnika ili položene određene pedagoške predmete. U 14.3% slučajeva imaju završen studij pedagogije, a 28.6% ih je bez formalnog obrazovanja u području pedagogije. Jedan dio ispitanika nije znao odgovoriti, dok je jedan ispitanik rekao “neki imaju pedagoške kompetencije, neki nemaju”. Gledajući prema vrsti institucije, u knjižnicama organizatori izložbi najčešće imaju zvanje

nastavnika, u arhivima zvanje nastavnika ili su bez formalnog obrazovanja u području pedagogije, dok su u muzejima organizatori nastavnici ili imaju položene određene pedagoške predmete.

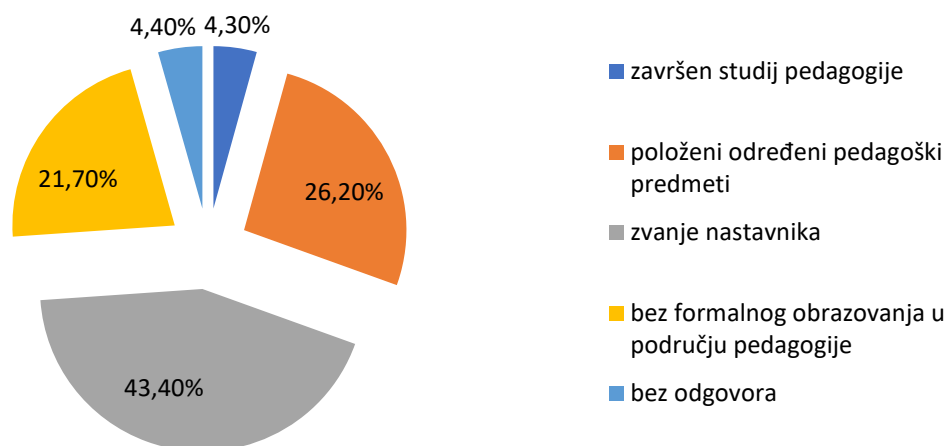
U 87% institucija postoji mogućnost da osoba sama koristi građu kako bi se educirala, dok to nije slučaj u njih 13%. Jednaka raspodjela ispitanika pojavljuje se i u sljedećem pitanju, u 87% institucija postoji osoba koja na upit pruža informacijsko-obrazovne usluge, dok takva osoba ne postoji u 13% institucija.

Grafikon 11. Mogućnost savjetovanja s osobom koja na upit pruža informacijsko-obrazovne usluge

Osoba koja na upit pruža informacijsko-obrazovne usluge, u 26.2% institucija ima položene određene pedagoške predmete, u 43.4% slučajeva ima zvanje nastavnika te u 4.3% završen studij pedagogije. Bez formalnog obrazovanja u području pedagogije je njih 21.7% dok 4.4% nije odgovorilo na pitanje.

Pedagoške kompetencije osoba koja na upit pružaju informacijsko-obrazovne usluge

Grafikon 12. Pedagoške kompetencije osoba koja na upit pružaju informacijsko-obrazovne usluge

6.5 Analiza rezultata i rasprava

Knjižnice, arhivi i muzeji su institucije koje omogućavaju kulturni razvitak, cjeloživotno učenje i neovisno odlučivanje pojedinaca i društvenih skupina. To je vidljivo iz njihovih funkcija i zadaća, o kojima je bila riječ u prvom dijelu ovog rada. Iako je poznato da baštinske institucije kao središta zajednice imaju ključnu ulogu u obrazovanju svojih korisnika, ovim istraživanjem željelo se doznati kako se to odvija u praksi. Stoga, je ovo istraživanje pokušalo otkriti koje se edukacijske djelatnosti u okviru formalnog, neformalnog i informalnog učenja provode u baštinskim institucijama, tko ih i na koji način organizira i vodi te za koje skupine korisnika.

Prva hipoteza glasila je „većina baštinskih institucija provodi formalne, neformalne i/ili informalne obrazovne programe“. Rezultati su pokazali kako velik broj baštinskih institucija, njih 82.6%, provodi neku vrstu edukacijskih programa za svoje korisnike. Većina baštinskih institucija provodi predavanja, seminare ili tečajeve kao neformalni oblik obrazovanja, zatim izložbe, konzultacije i rad na gradivu ustanove kao informalni oblik obrazovanja te programe povezane sa školskom nastavom kao formalan oblik obrazovanja. Iako ispitanici nisu nužno bili svjesni postojanja i razlika između oblika formalnog, neformalno i informalnog obrazovanja, oni su se svejedno provodili u institucijama, čime se hipoteza se potvrdila.

Provođenjem različitih vrsta edukacijskih programa, baštinske institucije ispunjavaju jednu od svojih temeljnih uloga, onu obrazovnu.

Iz rezultata je vidljivo kako baštinske institucije u Hrvatskoj organiziraju i provode edukacijske programe za različite društvene skupine, od vrtićkog uzrasta do umirovljenika i marginaliziranih skupina. Hrvatske baštinske institucije održavaju različite vrste edukacijskih programa i stvaraju mnoge prilike za formalno, neformalno i informalno učenje za širu javnost, što je u skladu s pedagogijom pragmatizma Johna Deweyja. Prema Deweyu⁹⁰, treba se prepoznati da je novi cilj obrazovanja trajno (daljnje) obrazovanje. Baštinske institucije u Hrvatskoj stvaraju podlogu za trajno obrazovanje društva, tj. cjeloživotno obrazovanje pojedinaca, kroz stvaranje navike posjećivanja baštinskih institucija radi zabave i obrazovanja od malih nogu, kroz podršku formalnog obrazovanja te kroz otvorenost prema svim društvenih skupinama. Međutim, rezultati istraživanja pokazali su kako je u ponudi najviše programa za djecu, tj. provode se najčešće u suradnji sa školama i vrtićima, što ne ukazuje na cjeloživotno obrazovanje izvan organiziranih školskih posjeta. Iz toga možemo zaključiti kako postoji prostor za poboljšanje ponude edukacijskih programa, kako bi oni u cijelosti podržavali cjeloživotno obrazovanje društva, a ne samo stvarali podlogu za njega.

Druga hipoteza pretpostavljala je da je najčešći razlog neprovođenja edukacijskih programa nepovoljna financijska situacija. Međutim, iako je nepovoljna financijska situacija česti uzrok neprovođenja programa, prema rezultatima najčešći razlog neprovođenja programa je nedostatak osoblja, što čini drugu hipotezu netočnom.

Zanimljivo je kako su svi muzeji odgovorili da provode edukacijske programe, dok je samo jedna knjižnica odgovorila kako ih ne provodi zbog nedostatka financija, osoblja i malog broja korisnika. Ostatak institucija koje su odgovorile kako ne provode edukacijske programe za korisnike su arhivi. Osim nedostatka osoblja, jedan od mogućih razloga ne provođenja edukacijskih programa za korisnike je i opća percepcija arhiva kao mjesta na koja dolaze isključivo istraživači i studenti. To je vidljivo iz odgovora dvaju arhiva - jedan ispitanik iz arhiva kao razlog neprovođenja programa za korisnike odgovorio je kako „državni arhivi nisu ustanove koje provode edukacijske programe za korisnike takvog tipa. Naš rad s korisnicima drugačijeg je karaktera (arhivistički posao sređivanja i obrade gradiva, pomoć korisnicima u čitaonici i sl.). Prema "vani", arhivi provode druge programe poput izdavanja publikacija,

---

⁹⁰Hein, G. E. (2006) *Museum Education/ Companion to Museum Studies*. Malden, str.350

javnih predavanja, organiziranih posjeta arhivu, izložbi i sl.“, dok je drugi ispitanik odgovorio kako edukacijske programe provode „djelomično, za studente prema potrebi“.

Hipoteza kojom se pretpostavilo kako baštinske institucije na provedbi i organizaciji edukacijskih programa najviše surađuju sa školama pokazala se točnom. Čak 87% institucija surađuju sa školama na edukacijskim programima te su kod radionica najčešća skupina posjetitelja osnovnoškolci, a druga najčešća obitelji s djecom.

Obitelji s djecom i skupine djece vrlo su važne vrste posjetitelja za baštinske institucije, ukoliko te institucije žele povećati ili održati broj posjetitelja. Posjećivanje baštinskih institucija od rane dobi stvara pozitivnu sliku o tim institucijama te naglašava vrijednost i važnost kulture. Time se također stvara navika čestog posjećivanja i korištenja usluga baštinskih institucija i u odrasloj dobi, u svrhu edukacije i zabave. Prema rezultatima ovog istraživanja baštinske institucije u Hrvatskoj svjesne su te važnosti te se aktivno posvećuju ovim vrstama posjetitelja.

Također, većina institucija (61.9%) planira programe u skladu sa školskim kurikulumom i nastavnim planovima za pojedine sate. Stoga možemo zaključiti kako su edukacijski programi većine institucija često usmjereni na učenike i nastavne sadržaje. U formalnim oblicima edukacijskih programa, povezanih sa školskim kurikulumom i nastavnim planovima za pojedine sate, najčešći posjetitelji su učenici nižih razreda osnovne škole, što je potvrdilo postavljenu hipotezu.

To možemo nadovezati na teoriju učenja Johna Deweya,⁹¹ koji je u svojoj pedagogiji pragmatizma zastupao iskustveni aspekt učenja, drugim riječima, smatrao je kako učenik stječe znanje koje mora biti primjenjivo na praktični život. Baštinskim institucijama to omogućava da se kao mjesta gdje učenici dobivaju drugačije iskustvo od onog stečenog u školi, povežu sa školama i ostalim obrazovnim ustanovama i postanu dio potpunog obrazovnog procesa. Rezultati istraživanja su pokazali kako je to slučaj u hrvatskim baštinskim institucijama, u kojima postoji snažna suradnja sa školama. Zbog svoje suradnje sa školama, baštinske institucije postaju idealna mjesta za učenje putem djelovanja. Učenici koji sudjeluju u edukacijskim programima baštinskih institucija izravno dolaze u doticaj s autentičnim predmetima, predmeti se interpretiraju na različite načine, može se sudjelovati u

---

⁹¹Milutinović, J. (2006) U susret promenama sistema vaspitanja i obrazovanja – muzeji kao paradigma učionice izvan škole / Razvoj sistema vaspitanja i obrazovanja u uslovima tranzicije, <http://muzejska-edukacija.com/u-susretpromenama-sistema-vaspitanja-i-obrazovanja-muzeji-kao-paradigma-ucionice-van-skole>, 18.04.2018

radionicama, raspravama, a uz to u doživljaj su uključena mnoga osjetila, što sve pojačava doživljajno iskustvo.

Međutim, osim zbog suradnje i pružanja podrške obrazovnom sustavu, velik broj posjetitelja školskog uzrasta može se također objasniti time što se više od polovice edukacijskih programa provodi u prijednevnom satima, dok je većina odraslih korisnika na poslu. To opovrgava hipotezu da se najviše edukacijskih programa provodi u večernjim satima. S obzirom da se posjeti kulturnim ustanovama kojima pripadaju i baštinske institucije, uključuju u nastavni plan i program, djeci se omogućuje posjet tim institucijama i uključivanje u njihove edukacijske aktivnosti, dok odrasli zaposleni korisnici nemaju prilika za uključivanja, osim ako se radi o neradnim danima.

S obzirom da informalno učenje nije strukturirano i često se odvija nesvjesno, teško ga je istraživati. Iz tog razloga se u ovom istraživanju usredotočilo na tri oblika informalnog učenja, za koje se pretpostavilo da bi se mogli odvijati u svim vrstama baštinskih institucija- izložbe, rad na građi radi stjecanja novog znanja i konzultacije u obliku informacijsko-obrazovnih usluga na upit. Jedna od postavljenih hipoteza pretpostavljala je kako su izložbe najčešći oblik informalnog obrazovanja u baštinskim institucijama. Ta hipoteza se pokazala točnom, jer su sve institucije odgovorile kako održavaju izložbe, dok ih samo 87% omogućava samostalan rad na građi radi stjecanja novog znanja i konzultacije u obliku informacijsko-obrazovnih usluga na upit. Iznenadujuće je kako samo polovica muzeja definira ishode učenja za izložbe, usprkos tome što su muzejima izložbe primarni edukacijski programi i tome da ih svi ispitanici smatraju edukativnim programima.

Neka od glavnih istraživačkih pitanja ovog rada nastojala su provjeriti kakve pedagoške kompetencije posjeduju osobe koje organiziraju i provode edukacijske programe u baštinskim institucijama te smatraju li ih uopće važnima.

Većina ispitanika u baštinskim institucijama odgovorilo je kako smatra da su pri organizaciji i provedbi edukacijskih programa pedagoške kompetencije izuzetno važne ili vrlo važne, što je potvrdilo jednu od hipoteza. Pri planiranju neformalnih i formalnih oblika edukacijskih programa 61.9% ispitanika određuje pedagoške ciljeve, što je potvrdilo sljedeću hipotezu. Što se tiče informalnog obrazovanja, ishode učenja za izložbe ne određuje 65.2% ispitanika, što znači da se hipoteza koja glasi „*pri organizaciji izložba većina baštinskih institucija definira ishode učenja*“ pokazala netočnom. Zanimljivo je kako su svi ispitanici odgovorili da

smatraju izložbe edukativnim programom, ali većina ispitanika usprkos tome ne definira ishode učenja za izložbe.

Organizatori i voditelji edukacijskih programa u baštinskim institucijama u najvećem broju su dio osoblja institucije. Zadnja hipoteza pretpostavljala je da ih većina ima neku vrstu formalnog obrazovanja iz područja pedagogije. Ta hipoteza pokazala se točnom jer prema rezultatima broj voditelja i organizatora bez formalnog obrazovanja u području pedagogije ne prelazi 25%, bez obzira da li je riječ o formalnom, neformalnom ili informalnom edukacijskom programu.

Ovi rezultati pokazuju da u baštinskim institucijama u Hrvatskoj postoji svijest o važnosti pedagoških kompetencija kod djelatnika koji se bave edukacijskim programima. Rezultati se poklapaju sa zahtjevima konstruktivističke teorije učenja, prema kojoj arhivi, knjižnice i muzeji nisu ustanove formalnog obrazovanja, stoga teže biti pristupačne i otvorene svima. S obzirom da baštinske institucije imaju različite korisnike te trebaju uzeti u obzir njihove individualne karakteristike i osobitosti, tu su ključne pedagoške kompetencije organizatora i voditelja edukacijskih programa. Kako bi znali ispravno i efikasno omogućiti posjetiteljima da stvore vezu između onoga što već znaju i novoga, te im pružiti mogućnost različitih stilova učenja, pedagoške kompetencije trebale bi biti neizostavan dio obrazovanja organizatora i voditelja edukacijskih programa u baštinskim institucijama.

Za sociokulturnu teoriju kognitivnog razvoja Lava Vigotskog također su bitne pedagoške kompetencije. Prema ovom autoru⁹², zajedničkim naporom između učenika i voditelja, učenici mogu iskoristiti i razviti svoje kognitivne sposobnosti. Zadatak odraslih je da potiču one psihičke procese koji još ne postoje u djetetu. Vrlo je važno da voditelji i organizatori edukacijskih programa pomognu učenicima da kroz zajedničke aktivnosti dođu do spoznaja na lakši način. Kako bi to znali i mogli učiniti, vrlo je važno da voditelji i organizatori edukacijskih programa posjeduju barem osnovne pedagoške kompetencije. Voditelji i organizatori edukacijskih programa dužni su osigurati učenicima adekvatne uvjete učenja, što postaje jako težak zadatak upitne kvalitete bez pedagoških kompetencija. S obzirom da je

---

⁹²Milutinović, J.(2006) U susret promenama sistema vaspitanja i obrazovanja – muzeji kao paradigma učionice izvan škole / Razvoj sistema vaspitanja i obrazovanja u uslovima tranzicije, <http://muzejska-edukacija.com/u-susretpromenama-sistema-vaspitanja-i-obrazovanja-muzeji-kao-paradigma-ucionice-van-skole>, 18.04.2018

prema rezultatima, vrlo nizak postotak voditelja i organizatora edukacijskih programa bez formalnog obrazovanja iz područja pedagogije, te s obzirom da većina njih smatra pedagoške kompetencije vrlo važnima ili iznimno važnima, situacija u hrvatskim baštinskim institucijama iznimno je pozitivna, te kao takva vjerojatno dovodi do boljih rezultata učenja, ali i zadovoljnijih korisnika.

7. Zaključak

Baštinske institucije od presudne su važnosti po pitanju neformalnog i informalnog obrazovanja te kao podrška formalnom, jer je njihova glavna zadaća poticati kreativnost, interese, učenje i širenje informacija. One otvaranjem svojih vrata i svojom dostupnošću svim slojevima društva, imaju iznimnu ulogu na društvenom, kulturnom i znanstvenom planu.

Edukacijski programi koje organiziraju i provode baštinske institucije, odgovaraju na sve veću potrebu za učenjem, koje se ne može svesti samo na učenje u formalnim obrazovnim ustanovama. Baštinske institucije u svojim edukacijskim programima trebaju svim svojim korisnicima osigurati učenje na različite načine, uzimajući u obzir njihove potrebe, specifičnosti i interese te stvoriti opuštenu, zabavnu i motivirajuću atmosferu.

Kako bi djelatnici knjižnica, arhiva i muzeja mogli to uspješno postići, vrlo je važno da posjeduju određene pedagoške kompetencije te su upoznati s različitim teorijama i vrstama učenja.

Rezultati istraživanja u ovom radu pokazali su kako velik broj baštinskih institucija u Hrvatskoj, njih čak 82.6%, provodi neku vrstu edukacijskih programa za svoje korisnike. Velik broj institucija ne samo da surađuje sa školama i ustanovama formalnog obrazovanja, već svoje programe usklađuju sa kurikulumima, temama i planovima pojedinih školskih satova. Međutim, kako bi baštinske institucije u Hrvatskoj potpuno podržavale cjeloživotno učenje cijelog društva, važno je da prošire ponudu svojih edukacijskih programa za odrasle korisnike i aktivnije djeluju izvan okvira organiziranih školskih posjeta. Istraživanje je pokazalo postojanje svijesti o važnosti obrazovanja iz područja pedagogije te su u većini slučajeva organizatori i voditelji edukacijskih programa u baštinskim institucijama pedagoški kompetentne osobe.

Iako većina ispitanika nije bilo svjesno podjele edukacijskih programa na formalne, neformalne i informalne, svi ti oblici programa su se svejedno vrlo često provodili u institucijama. Baštinske institucije od neformalnih oblika edukacijskih programa provode radionice, predavanja, seminare ili tečajeve, od informalnih izložbe, konzultacije i rad na gradivu te održavaju programe povezane sa školskom nastavom kao formalan oblik obrazovanja.

Na samom kraju, nakon teorijskih i praktičnih prikaza, možemo zaključiti kako velik broj baštinskih institucija u Hrvatskoj dobro ispunjava svoju obrazovnu ulogu, smatra svoje programe važnim aspektom rada svoje institucije i aktivno radi na njihovom daljnjem razvijanju.

8. Literatura

1. Ashcroft, A., Farrow, J., Watts, C. (2007) Public libraries and adult learners. *Library Management*, 28 (3)
2. ASSO (2014). Cjeloživotno učenje i obrazovanje odraslih
3. Bognar, L., Matijević, M.(2002) Didaktika II. dopunjeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga
4. Bouillet, D., Uzelac, S. (2007). Osnove socijalne pedagogije. Zagreb: Školska knjiga
5. Copenhagen, E. (2016). Educational Programs: Innovative Practices for Archives and Special Collections. ed. Kate Theimer. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, *College & Research Libraries*, 77(3)
6. Crnčić Sokol, M., Kostanjčar Suljada, I. (2009) Vrednovanje neformalnog i informalnog učenja: troškovi, koristi, teškoće iskustva. Zagreb: Andragoški glasnik, 13 (2)
7. Detling, D. (2010) Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije. // *Povijest u nastavi*. 8, 2/16
8. Dudzinska-Przesmitzki, D., Grenier, R. S. (2008) Nonformal and Informal Adult Learning in Museums. *Journal of Museum Education*, 33 (1)
9. Falk, J., Dierking, L. (1992) The museum experience. Washington, D.C. : Whalesback Books
10. Falk, J., Dierking, L. (2000) Learning from Museums: Visitor Experiences and the Making of Meaning. Walnut Creek: Altamira Press
11. Hein, G. E. (1998) The significance of museum education/ /Learning in the Museum. London: Routledge
12. Hein, G. E. (2006) Museum Education / Companion to Museum Studies, Malden
13. Hein, G. E.(1998) Evidence for learning in the museum / Learning in the Museum
14. Hein, G. E.(2004) John Dewey and Museum Education / Curator: The Museum Journal, 47 (4)
15. Hein, G.E.(1998) The Con uctivist Museum / Learning in the Museum, Routledge
16. Hooper Greenhill, E. (1999) Education, communication and interpretation: towards a critical pedagogy in museums/ The educational role of the museum. London: Routledge
17. Hooper-Greenhill, E. (1994) Museum education, London: Routledge

18. Hooper-Greenhill, E. (1992) *Museum and the shaping of knowledge*, London: Routledge
19. Hooper-Greenhill, E. (1994) *Museum and gallery education*, London: Leicester University Press
20. Hrvatski enciklopedijski rječnik, <http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search>, 18.04.2018.
21. Hrvatski jezični portal, <http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search>, 09.04.2018.
22. <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=212> pristup: 04.7.2018.
23. Icom.museum, <http://icom.museum/the-organisation/icom-statutes/3-definition-offerms/#sommairecontent>, 09.04.2018.
24. IFLA-in i UNESCO-ov Manifest za narodne knjižnice. // IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin. 2. hrvatsko izd., (prema 2. izmijenjenom izd. Izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.
25. IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice // uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin. 2. hrvatsko izd. (prema 2. izmijenjenom izd. izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.
26. Ivanović, J. (2010) *Priručnik iz arhivistike: 1.dio*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv
27. Jarvis, R. (2004). *Adult education and lifelong learning theory and practice*. London: Routledge Falmer
28. Kisovar-Ivanda, T. (2014) *Modeliranje muzejski sadržaja i interakcijske aktivnosti učenika u muzejskom okruženju*. <https://hrcak.srce.hr/123230> 18.04.2018.
29. Kovačević, D., Lasić-Lazić, J., Lovrinčević, J. (2004). *Školska knjižnica – korak dalje*. Zagreb: Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti
30. Lasić-Lazić, J., Špiranec, S., Banek Zorica, M. (2012) *Izgubljeni u novim obrazovnim okruženjima – pronađeni u informacijskom opismenjivanju*. *Medijska i aživanja*. 18(1)
31. Lau, J. (2011) *Smjernice za informacijsku pismenost u cjeloživotnom učenju*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo
32. Loewen B. (2011) . *Informalno i neformalno učenje- analiza i perspektive*. GIZ-projekt, http://file:///C:/Users/Z/Documents/texts/Informalno_Neformalno_Formalno_u%C4%8Denje/informalno%20i%20neformalno%20ucenje%20giz.pdf 18.04.2018.
33. Lukaš, M., Mušanović, M. (2011). *Osnove pedagogije*. Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo

34. Matthew M. (1988) Adult learners in the invitational environment of the museum. Dawson and Hind, 14(1)
35. Mijatović, A. (2000). Leksikon temeljnih pedagoških pojmova. Zagreb: Edip.
36. Milutinović, J. (2003) Humanistički pristup vaspitno obrazovnoj ulozi muzeja. Novi Sad: Vršac: Savez pedagoških društava Vojvodine, Viša škola za vaspitače
37. Milutinović, J.(2006) U susret promenama sistema vaspitanja i obrazovanja – muzeji kao paradigma učionice izvan škole / Razvoj sistema vaspitanja i obrazovanja u uslovima tranzicije, <http://muzejska-edukacija.com/u-susretpromenama-sistema-vaspitanja-i-obrazovanja-muzeji-kao-paradigma-ucionice-van-skole>, 18.04.2018
38. Paris, S., Hapgood, S. (2002) Perspectives on object-centered learning in museums. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates
39. Pastuović, N. (1999) Edukologija. Zagreb: Znamen
40. Pavelin G. (2013) Planiranje komuniciranja arhiva: javni (edukacijski) programi i informacijske potrebe hrvatskoga obrazovnog sektora za edukacijom, Zadar: Magi a Iadertina 8 (1)
41. Pojmovnik cjeloživotnog učenja, pristup: <http://www.cjelozivotno-ucenje.hr/pojmovnik/> 09.4.2018.
42. Rowley, J. (1997). The library as a learning organization. Library Management.18 (2)
43. Saetre, T.P., Willars, G. (2004) IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za školske knjižnice. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo
44. Smjernice za knjižnične usluge za bebe i djecu rane dobi (2004). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo
45. Smjernice za knjižnične usluge za mladež (2009). Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo
46. Stančić, H., Garić, A. (2013) Otvorenost hrvatskih arhiva prema odgojno-obrazovnom sustavu/ Četvrti kongres hrvatskih arhivista Arhivi i politika, Opatija, 22-25. listopada 2013.. *Arhivski vjesnik*, 57 (1)
47. Špiranec, S. (2005.) Obrazovanje korisnika u visokoškolskim knjižnicama: novi pristupi u mrežnom okruženju: magistarski rad. Zagreb : Filozofski fakultet
48. Taylor, E. W., Neill, A. C. (2008) Museum Education, Journal of Museum Education, 33 (1)
49. Wood, R. (1990) Museum learning: a family focus. Journal of education in museums
50. Zaninović, M. (1988) Opća povijest pedagogije. Zagreb: Školska knjiga